

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA OBČANSKÉHO PRÁVA

AUTONOMIE VŮLE V SOUKROMÉM PRÁVU

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:

Autor:

Prof. JUDr. Jan Dvořák, CSc.

Zuzana Schubertová

Praha 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 29. 11. 2012

Zuzana Schubertová

Poděkování

Ráda bych poděkovala svému vedoucímu diplomové práce, panu profesorovi JUDr. Janu Dvořákovi, CSc., za jeho pomoc, cenné rady, milý přístup a čas, který mi věnoval během psaní mé diplomové práce.

Mé poděkování patří také mojí rodině, mému partnerovi a přátelům, kteří mě během celého studia usilovně podporovali a bez jejichž pomoci bych se neobešla.

OBSAH

OBSAH	1
ÚVOD	3
OBECNÁ ČÁST	4
1. <i>Autonomie vůle jako základní zásada v soukromém právu</i>	4
1.1. Postavení zásady autonomie vůle v systému zásad soukromého práva.....	5
1.1.1. Vztah vůči ostatním zásadám soukromého práva.....	6
1.2. Zásada autonomie vůle a její ukotvení v právním řádu ČR.....	9
1.2.1. Ústavní pořádek	9
1.2.2. Občanský zákoník.....	10
1.2.3. Nový občanský zákoník.....	14
2. <i>Autonomie vůle v historickém kontextu</i>	17
2.1. Středověk a raný novověk.....	17
2.2. Osvícenství.....	18
2.2.1. Francouzská revoluce, její příčiny a důsledky.....	18
2.2.2. Francouzští osvícenští filosofové.....	20
2.2.3. Immanuel Kant	20
3. <i>Limity zásady autonomie vůle</i>	22
3.1. Omezení autonomie vůle	22
ZVLÁŠTNÍ ČÁST	25
4. <i>Uplatnění zásady autonomie vůle v jednotlivých odvětvích soukromého práva</i> ..	25
4.1. Autonomie vůle vlastníka	27
4.1.1. Vztah zásady rovnosti a zásady autonomie vůle	27
4.1.2. Autonomie vůle vlastníka při výkonu vlastnického práva.....	28
4.1.3. Limity vlastnického práva	29
4.2. Uplatnění zásady autonomie vůle v závazkovém právu.....	32
4.2.1. Zásada pacta sunt servanda.....	33
4.2.2. Dílčí projevy autonomie vůle smluvních stran	34
4.3. Uplatnění zásady autonomie vůle v dědickém právu	38
4.3.1. Individualistické pojetí dědického práva	38
4.3.2. Princip individualizace a princip familiarizace v dědickém právu a institut neopomenutelného dědice.....	39
4.3.3. Autonomie vůle dědice	42
4.4. Uplatnění zásady autonomie vůle v rodinném právu.....	44
4.4.1. Limity rodinného práva	45
4.4.2. Předmanželská, manželská smlouva a manželské majetkové právo	48
4.4.3. Jméno a příjmení.....	50
ZÁVĚR	57
SEZNAM ZKRATEK	59

POUŽITÁ LITERATURA.....	60
RESUMÉ	66
ABSTRACT.....	68
KLÍČOVÁ SLOVA / KEY WORDS.....	70

ÚVOD

Zásada autonomie vůle se řadí mezi základní soukromoprávní principy, na nichž je postaveno fungování demokratického právního státu. Je výrazem úcty k člověku jako individu, se svobodnou vůlí, svobodným rozhodováním a chováním. Nelze si představit svobodu člověka bez autonomie vůle a nelze si představit svobodné rozhodování bez svobody jedince. Věnuji-li se jakémukoli tématu, ráda ho zkoumám od počátku, od základů. Domnívám se, že k základním kamenům, na kterých stojí náš právní řád, patří zásada autonomie vůle a zásada svobody.

Ve své práci se budu zabývat především postavením principu autonomie vůle v systému právních zásad a jeho uplatněním v různých odvětvích práva soukromého. Budu zkoumat promítání zásady autonomie vůle jedince ve vybraných právních institutech občanského práva. Pokusím se zaměřit na odlišné názory českých právních škol na jednotlivá témata a nabídnout více pohledů na danou problematiku. Také bych se ráda věnovala otázce původu principu autonomie vůle a svobody člověka, a v jakém období byly tyto myšlenky poprvé zformulovány.

Při psaní své diplomové práce budu pracovat především se stávající právní úpravou a vycházet z platných právních předpisů. Bude-li to účelné, přiblížím, jaká právní úprava byla formulována našimi zákony v minulosti. V některých pasážích porovnám ustanovení platného občanského zákoníku s novým občanským zákoníkem, který doposud nenabyl účinnosti. Komparaci těchto dvou úprav se budu věnovat především v oblastech či institutech, ve kterých se projev principu autonomie vůle výrazně změní. V nové úpravě občanského zákoníku je přitom seznatelná tendence zdůraznění principu autonomie vůle, což je také výslovně uvedeno v důvodové zprávě k tomuto kodexu.

Ve své práci vycházím z platného znění právních předpisů, není-li uvedeno jinak.

OBECNÁ ČÁST

1. Autonomie vůle jako základní zásada v soukromém právu

Pojem autonomie vůle se skládá z pojmů autonomie a vůle. Slovo autonomie pochází z řeckého *autonomos*, přičemž *nomos* znamená právo či zákon a *auto* lze přeložit jako svůj, samo, sám. Ottův slovník naučný vykládá pojem autonomie podle překladu z řečtiny jako svézákonnost a stav, „v němž kdo se spravuje zákony vlastními“.¹ Pojem vůle je velmi široký a obtížně definovatelný. Vůli jako složku zásady autonomie vůle budeme chápat z psychologického hlediska. Nositel této vůle, tedy svobodně jednající člověk, je schopen tuto vůli zformovat a projevit.² Vůle je předpokladem vzniku právního úkonu a představuje vztah jednající osoby vůči chtěnému následku.³ Autonomii vůle lze pak chápat z pohledu právního postavení jedince, tedy jako svobodnou vůli jedince sám se rozhodovat, a jako právní zásadu. Člověk se rodí přirozeně svobodným a jeho subjektivním právem je možnost projevit svou svobodnou vůli.⁴ Zásada autonomie vůle je dominantní zásadou soukromého práva a zásadním principem pro soukromoprávní vztahy a jejich regulaci.⁵ Je to jedna z nejdůležitějších zásad, na kterých je vybudován právní stát. Stát musí respektovat autonomii jednotlivce, jinak by nebyl státem právním. Dále musí být dodržována zásada, že jednotlivce a jeho autonomní jednání požívá zvláštní ochrany a má v právním státě vždy přednost před mocí státní a také má možnost se této ochrany

---

¹ Ottův slovník naučný: *Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Druhý díl. Alquerie - Ažušak*. fotoreprint pův. vyd. Praha: Paseka;Argo, 1996, str. 1082

² HURDÍK, Jan. *Zásady soukromého práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1998, str. 41

³ ŠVESTKA, Jiří a Jan DVORÁK a kol. *Občanské právo hmotné 1. 5.*, jubilejní aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009, str. 119

⁴ BERAN, Karel. *Pojem osoby v právu: (osoba, morální osoba, právnická osoba)*. Praha: Leges, 2012, str. 69

⁵ HENDRYCH, Dušan. *Právní slovník*. 3., podstatně rozš. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2009, str. 26

dovolat.⁶ Autonomní projevy vůle lidí mají být státem respektovány a chráněny a musí jim být přiznány důsledky, které jedinci takovýmto projevem vůle mínili způsobit.⁷ Veškerými ustanoveními soukromého práva prozařuje princip autonomie vůle, jehož úkolem je zajistit jednotlivcům co možná největší prostor pro určení rozsahu a obsahu jejich občanskoprávních vztahů.⁸

1.1. Postavení zásady autonomie vůle v systému zásad soukromého práva

System právních zásad lze kromě jiných klasifikací rozdělit na obecné zásady právní, dále zásady práva soukromého a práva veřejného a zásady jednotlivých právních odvětví (tzv. zásady odvětvové, případně pododvětvové). Toto dělení je sestaveno na základě kriterií zkoumání, na jaký okruh právních norem se zásada vztahuje a ve kterém se uplatňuje.⁹ Je nutno poznamenat, že se jednotlivé zásady navzájem prolínají a mohou ze sebe navzájem vycházet, a to i díky svému univerzálnímu charakteru, který prostupuje celým právním řádem. Takovou zásadou je i zásada autonomie vůle. Protože se jedná o zcela zásadní princip svobodného právního státu, najdeme její projevy a vlivy napříč všemi oblastmi soukromého práva. Ve svém nálezu Ústavní soud chápe autonomii vůle jednotlivce jako „základní právo a zároveň princip, jež je esenciální náležitostí demokratického právního státu“ a dodává, že i Ústava je „vystavěna na principu respektu k autonomní vůli jednotlivých osob“.¹⁰ Ústavní soud vyjádřil důležitost respektování této zásady jako podmínku fungování právního státu. Stát má zaručit ochranu autonomní sféry jednotlivce, a na druhou stranu se musí zdržet zásahů do této sféry, a jsou-li nezbytně nutné, tak pouze pokud jsou v souladu s konkrétním veřejným zájmem a přiměřené.¹¹

---

⁶ VARVAŘOVSKÝ, Pavel. K principu autonomie vůle (smluvní svobody). *Právní fórum: český právnícký měsíčník*. roč. 2011, str. 70

⁷ tamtéž, str. 69

⁸ tamtéž, str. 71

⁹ HURDÍK, Jan. *Zásady soukromého práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1998, str. 31-33

¹⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 24. 7. 2007, sp. zn. I. ÚS 557/05, odst. 25 a 27

¹¹ tamtéž

1.1.1. Vztah vůči ostatním zásadám soukromého práva

Autonomie vůle je princip, který lze chápat jako důsledek existence dalších právních principů a s nimiž úzce souvisí. V odborné literatuře se objevují odlišné názory ohledně zásady, z nichž autonomie vůle vychází. Jeden z názorů zastává pražská katedra občanského práva a tím je, že zásadu autonomie vůle subjektů v sobě zahrnuje zásada rovnosti stran. Ze zásady rovnosti stran tedy vychází autonomie vůle jako jeden z projevů občanské rovnosti a rovnosti jedinců vůbec.¹² Dalším příspěvkem ke srovnání těchto dvou zásad je komentář J. Švestky, který ve svém pojetí vychází z J. J. Rousseaua. Podle něho je „základním projevem axiomu svobody jedince rovnost subjektů právních vztahů, které spadají do soukromoprávní sféry“. Soukromoprávní vztah je tedy přímo charakterizován rovným právním postavením subjektů.¹³ V. Plecítý klade důraz na úzkou souvislost zásady autonomie vůle se zásadou „vše je dovoleno, co není zákonem zakázáno“ a zdůrazňuje jejich uplatnění v závazkovém právu, kde se obě zásady stýkají a prolínají, a to především ve volnosti výběru typu, obsahu smlouvy, smluvního adresáta atp. Zásadu „vše je dovoleno, co není zákonem zakázáno“ vnímá jako blízkou zásadě rovnosti subjektů, neboť k uplatnění obou těchto zásad dochází především v občanskoprávních vztazích.¹⁴ Dalším názorem je vymezení P. Bezoušky, který patří k plzeňské právní škole. Jako základní zásadu kladoucí důraz na vnímání jedince v demokratickém státě vidí P. Bezouška zásadu svobody, resp. svobodu člověka jako základní hodnotu uznávanou právním státem. Od svobody jedince odvozuje i autonomii vůle jedince. Uvádí, že „osobní autonomie je nositelem hodnoty svobody člověka“. Je-li člověk svobodný, může se chovat na základě své svobodné vůle, tedy autonomně, a realizovat svou vůli na základě svobodně činěných právních úkonů.¹⁵ Autoři učebnice občanského práva pro plzeňskou právnickou fakultu podotýkají, že se

---

¹² ŠVESTKA, Jiří a Jan DVOŘÁK a kol. *Občanské právo hmotné I.. 5.*, jubilejní aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009, str. 285

¹³ ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 10., jubilejní vyd. Praha: C. H. Beck, 2006, str. 5

¹⁴ PLECITÝ, Vladimír, Josef VRABEC a Josef SALAČ. *Základy občanského práva*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, str. 22

¹⁵ BEZOUŠKA, Petr. *Autonomie vůle. Soukromé právo na cestě: eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše*. Editor Bohumil Havel, Vlastimil Pihera. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010

zásada autonomie vůle odvíjí ze zásady rovnosti, ale především vidí její původ přímo v ustanovení Ústavy, že je dovoleno vše, co zákon nezakazuje.¹⁶ J. Hurdík a P. Lavický, již se řadí mezi představitele brněnské právní školy, se také přiklánějí k úzké provázanosti autonomie vůle především se zásadou svobody. Dokonce je pro ně mezníkem mezi veřejným a soukromým právem, neboť obě odvětví mají za cíl chránit lidskou svobodu, ovšem soukromé právo dává svým účastníkům širší meze pro možné svobodné chování, kdežto účastníci veřejnoprávních vztahů tuto možnost nemají pro absenci dispozitivních norem v právu veřejném.¹⁷ J. Hurdík dále poznamenává, že je třeba nahlížet na soukromoprávní vztahy jako na vztahy subjektů, jež mají autonomní postavení. Tím se rozumí právní nezávislost subjektů na sobě navzájem.¹⁸ Tímto podtrhuje i důležitost zásady rovnosti při realizaci zásady autonomie vůle mezi účastníky soukromoprávních vztahů. Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku upozorňuje, že by bylo chybné pokládat za dominantní zásadu občanského práva zásadu rovnosti i z toho důvodu, že mluví-li se o rovnosti účastníků soukromoprávních vztahů, zahrnují se mezi ně jak osoby fyzické, tak právnické. A rovné právní postavení fyzických a právnických osob nemůže být reálné, už jen z důvodu, že právnická osoba je útvarem uměle vytvořeným.¹⁹

Promítnutí zásady autonomie vůle a zásady rovnosti do roviny soukromoprávních vztahů demonstruje i judikát Nejvyššího soudu v této právní větě: „Soukromoprávní vztahy (...) se vyznačují zejména právně rovným postavením jejich subjektů - nemožností jednoho subjektu právního vztahu jednostranným autoritativním, vrchnostenským (nuceným) aktem jinému subjektu právní vztah založit, určit jeho právní postavení, a autonomií (svobodou) jejich vůle.“²⁰ Kromě nemožnosti jednostranného uložení povinnosti charakterizuje zásadu rovnosti dále pravidlo, že v případě sporu nemůže žádný z účastníků tento spor vyřešit sám (*nemo iudex in causa*

---

¹⁶ FIALA, Josef a Milan KINDL. *Občanské právo hmotné*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, str. 44

¹⁷ HURDÍK, Jan a Petr LAVICKÝ. *Systém zásad soukromého práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, str. 82

¹⁸ HURDÍK, Jan. *Zásady soukromého práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1998, str. 35

¹⁹ Důvodová zpráva k n.o.z., ELIÁŠ, Karel. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Sagit, 2012, str. 43

²⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 5. 2012, sp. zn. 30 Cdo 1125/2011

sua) a je třeba ho předložit nezávislému soudu, a za třetí pak platí zákaz vynucování svých práv svépomocí (s výjimkou svépomoci dovolené občanským zákoníkem). Práva určitého subjektu vůči jinému, ač po právu přiznaná, mohou být vynucována pouze státním orgánem.²¹

Závěrem je třeba poznamenat, že se zásada autonomie vůle a zásada rovnosti navzájem nevyklučují. Ačkoli § 2 odst. 2 o.z. říká, že mají účastníci občanskoprávních vztahů rovné postavení, mohou nastat případy, kdy je postavení subjektů značně odlišné. Například uzavřením pracovní smlouvy dobrovolně učiněným právním úkonem zaměstnanec a zaměstnavatele se dostává zaměstnanec do vztahu podřízenosti. Podobný případ může zdánlivě nastat u smlouvy příkazní, kdy se příkazník zavazuje k obstarání nějaké věci či činnosti pro příkazníka a koná na základě příkazníkových pokynů.²² Oba zmíněné případy však nastaly za předpokladu dobrovolného uzavření závazku mezi účastníky právě díky autonomii vůle, neboť se účastníci mohli svobodně rozhodnout, zda do tohoto určitého vztahu vstoupí anebo nikoli. Kdyby podmínka svobodného učinění právního úkonu chyběla, byl by takový úkon neplatný podle § 37 občanského zákoníku.

---

²¹ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: velký akademický komentář. Úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008. 1.svazek*. Praha: Linde, 2008, str. 50

²² tamtéž, str. 50

1.2. Zásada autonomie vůle a její ukotvení v právním řádu ČR

1.2.1. Ústavní pořádek

Základní záruky autonomie vůle v českém právním řádu nalezneme v Ústavě a Listině základních práv a svobod. Ústava zakotvuje již v Preambuli důležité zásady svobody a rovnosti („rozvíjet Českou republiku v duchu nedotknutelných hodnot lidské důstojnosti a svobody jako vlast rovnoprávných občanů“), dále pak klade důraz na „zásady občanské společnosti“ a „odhodlání řídit se všemi osvědčenými principy právního státu“. Preambule Listiny základních práv a svobod též formuluje neporušitelnost práv člověka a práv občana, zdůrazňuje hodnoty lidství a odkazem na období, kdy byla tato práva v naší zemi potlačována, apeluje na jejich dodržování. Preambule Ústavy i Listiny tvoří ústavní základ pro interpretaci právních předpisů a znění zákonů musí být v souladu s vytyčenými principy.²³ K důrazu na skutečnost, že právní principy a zásady jsou závazné jak při přijímání zákonů, tak při jejich výkladu, judikoval Ústavní soud: „Naše nová ústava není založena na hodnotové neutralitě, není jen pouhým vymezením institucí a procesů, ale včleňuje do svého textu i určité regulativní ideje, vyjadřující základní nedotknutelné hodnoty demokratické společnosti.“²⁴

V článku 2 odst. 4 Ústavy je zakotvena zásada autonomie vůle slovy „Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá“. Velmi podobnou formulaci volí i Listina v článku 2 odst. 3, ale namísto „každý občan“ užívá pouze slova „občan“. Ústava volbou pojmu deklaruje, že se toto právo vztahuje pouze na občany České republiky, nikoli tedy na cizince či osoby bez státní příslušnosti,²⁵ narozdíl od Listiny, jež je charakteru univerzálního. Možné jednání

---

²³ PAVLÍČEK, Václav. *Ústava a ústavní řád České republiky: komentář*. Díl 2 *Práva a svobody*. 2. dopl. a podst. rozš. vyd., aktualiz. dotisk podle stavu k 1.1.2003. Praha: Linde, 2002, str. 35

²⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 21. 12. 1993, sp. zn. Pl. ÚS 19/93, č. 14/1994 Sb., (rozhodnutí o návrhu skupiny poslanců Parlamentu ČR na zrušení zákona č. 198/1993 Sb. o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu)

²⁵ PAVLÍČEK, Václav. *Ústava a ústavní řád České republiky: komentář*. Díl 1 *Ústavní systém*. 2. dopl. a roz. vyd. Praha: Linde, 1998, str. 60

lidí se tedy dělí na dovolené a nedovolené. Občané jsou podle Ústavy zcela svobodní ve svém jednání, pokud je takové chování klasifikováno jako dovolené a není tedy zákonem zakázáno. V. Pavlíček v komentáři k Ústavě vnímá toto ustanovení jako rozdílný znak mezi státy demokratickými a nedemokratickými. V demokratickém státě občané disponují všemi přirozenými základními právy, jako je i svoboda jednání a svoboda vůle, a stát do nich na základě zákona zasahuje pouze ve veřejném zájmu společnosti anebo při ochraně práv jiných občanů. Nedemokratický stát naopak tato základní práva občanům uděluje a nenáleží jim z přirozenosti.²⁶

Dílním svobodám zásady autonomie vůle, zejména svobodě testovací, svobodě smluvní a autonomii vlastnické, se věnují ve zvláštní části, kde popisují i jejich ústavní zakotvení.

1.2.2. Občanský zákoník

Zásada dispozitivnosti

Platný občanský zákoník ve svých ustanoveních nezakotvuje autonomii vůle výslovně za použití pojmu „autonomie“. Základním ustanovením, které se zásadou autonomie vůle úzce souvisí, je § 2 odst. 3 o.z., který dovoluje účastníkům upravit si práva a povinnosti odchylně od zákona, pokud to zákon nezakazuje anebo pokud z povahy ustanovení (tzv. kogentní ustanovení) nevyplývá, že se od něj nelze odchýlit. Tímto ustanovením je upravena zásada dispozitivnosti. Dispozitivností se rozumí možnost účastníků občanskoprávních vztahů upravit si poměry mezi sebou odchylně od zákona a pro případ, že se tak nestane, právní vztahy účastníků se budou řídit dispozitivní normou. Zákon tedy dává účastníkům možnost samostatného řešení úpravy vztahů.²⁷ Toto zvolené řešení, odchylné od zákona, se stává závazným stejně, jako by bylo užito pouze zákonné úpravy vztahů. K charakteru občanskoprávních norem

---

²⁶ PAVLÍČEK, Václav. *Ústava a ústavní řád České republiky: komentář*. Díl 1 *Ústavní systém*. 2. dopl. a roz. vyd. Praha: Linde, 1998, str. 60, 61

²⁷ FIALA, Josef, Milana HRUŠÁKOVÁ, Jaruška STAVINHOVÁ, Jan HURDÍK, Lenka DOBEŠOVÁ a Markéta SELUCKÁ. *Občanské právo: výklad je zpracován k právnímu stavu ke dni 31.5.2012*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, str. 9

doplňuje Nejvyšší soud následující: „Podle výslovné úpravy § 2 odst. 3 o.z. jsou normy občanského práva zásadně normami dispozitivního charakteru. Subjektům občanskoprávních vztahů je tak umožněno, aby si v souladu s uplatňujícím se principem autonomie vůle mohly své vztahy a jejich obsah (...) uspořádat smlouvou odchylně od úpravy občanského zákoníku. (...) Rozhodující je to, co si strany dohodly“.²⁸ Neznamená to, že by všechny normy občanského zákoníku byly dispozitivní, ač významně převažují. Kogentní normy se v občanském zákoníku vyskytují například v oblasti úpravy spotřebitelských smluv, kde převažuje veřejný zájem na ochraně slabší strany.²⁹ Typické pro kogentní normy je, že neumožňují účastníkům občanskoprávních vztahů se od nich odchýlit, a jsou proto závazné bez dalšího.³⁰ Kogentnost normy lze většinou odvodit z jejího imperativního rázu, případně obsahuje výraz, že např. právní úkon musí být písemný „jinak je neplatný“. V pochybnostech, zda je určitá norma kogentní či dispozitivní, by měla být považována za dispozitivní.³¹ Dispozitivní normy často obsahují výraz „nedohodnou-li se účastníci jinak“, a tato formulace je právě prostorem pro uplatnění autonomie vůle subjektů. Zvláštním typem dispozitivního ustanovení je § 51 o.z., který dovoluje účastníkům v rámci smluvní svobody uzavřít jakoukoli smlouvu (tzv. smlouvy inominátní), pouze za podmínky, že nebudou odporovat účelu či obsahu občanského zákoníku.

Účelem ustanovení § 2 odst. 3 o.z. je poskytnout účastníkům svobodnou volbu při úpravě jejich soukromých vztahů, ale na druhou stranu i zabezpečit situace, kdy by si účastníci neupravili své vztahy dostatečně komplexně.³²

---

²⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 7. 2012, sp. zn. 32 Cdo 2918/2010

²⁹ ŠVESTKA, Jiří a Jan DVOŘÁK a kol. *Občanské právo hmotné 1.. 5.*, jubilejní aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009, str. 109

³⁰ FIALA, Josef, Milana HRUŠÁKOVÁ, Jaruška STAVINHOVÁ, Jan HURDÍK, Lenka DOBEŠOVÁ a Markéta SELUCKÁ. *Občanské právo: výklad je zpracován k právnímu stavu ke dni 31.5.2012.* Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, str. 9

³¹ ŠVESTKA, Jiří a Jan DVOŘÁK a kol. *Občanské právo hmotné 1.. 5.*, jubilejní aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009, str. 109

³² FIALA, Josef a Milan KINDL. *Občanský zákoník: komentář.* 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, str.14

Zásada autonomie vůle

K. Eliáš vytýká platnému občanskému zákoníku, že ač jsou základní zásady, jako například právě smluvní volnost či autonomie vůle, důležitým východiskem pro jeho koncepci, nedochází k důslednému uplatňování těchto zásad, až dokonce zmiňuje neúctu platné právní úpravy vůči těmto právním principům.³³ Tento názor se svými důsledky shoduje s výše zmíněným rozbohem ústavněprávního zakotvení zásady autonomie vůle,³⁴ který vede k závěru, že je povinností zákonodárců, aby tvorba právních norem byla zásadně v souladu s ústavně zakotvenými principy a tyto principy byly hlavním východiskem pro přijímané normy. J. Dvořák taktéž uvádí, že ač je zásada autonomie vůle dominantní zásadou soukromého práva, náš občanský zákoník upřednostňuje zásadu rovnosti a autonomie vůle je odsouvána do pozadí. Vysvětlením je historický kontext vzniku současného občanského zákoníku, neboť jeho ustanovení byla formulována na základě zásady „co není dovoleno, je zakázáno“ a uplatnění principu autonomie vůle nebyl zcela záměrně dán prostor.³⁵ Důsledkem podcenění principu autonomie vůle je podle Důvodové zprávy k novému občanskému zákoníku „nedocení základní funkce soukromého a občanského práva, kterou je umožnit svobodné rozvíjení soukromého života“.³⁶

Koncepce původního občanského zákoníku z r.1964

Občanský zákoník z roku 1964 byl koncipován především jako právní nástroj pro úpravu společenských vztahů vznikajících v socialistickém státě. Právní vztahy, které se neslučovaly se socialistickou ideologií, byly v zákoníku upraveny pouze okrajově, anebo nebyly upraveny vůbec. Hlavní funkce občanského zákoníku, totiž úprava a ochrana

---

³³ ELIÁŠ, Karel a Michaela ZUKLÍNOVÁ. *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva*. 1. vyd. Praha: Linde Praha, 2001, str. 97

³⁴ viz kapitola 1.2.1. diplomové práce

³⁵ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: velký akademický komentář. Úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008. 1.svazek*. Praha: Linde, 2008, str. 50

³⁶ Důvodová zpráva k n.o.z., ELIÁŠ, Karel. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Sagit, 2012, str. 43

soukromých záležitostí osob a vztahů vyplývajících ze svobodného jednání subjektů, byla zcela popřena. Přijetí takovéto právní úpravy se neslučovalo s hodnotami, které byly uznávány evropskými právními tradicemi, a ve srovnání s mnohem starším a demokratičtějším pojetím občanského práva např. v ABGB se jednalo o významný krok zpátky. Především byly chráněny zájmy státu a socialistické společnosti a individuální zájmy občanů byly potlačovány, stejně jako jejich autonomie vůle. Proto byla do zákoníku zařazena především ustanovení kogentní povahy a celý zákoník byl veden v duchu totálního popření zásady dispozitivnosti. Úprava některých institutů typických (nejen) pro demokratickou společnost byla zcela vynechána, jako například úprava sousedských práv či vydržení, a to pro svůj údajný buržoazní charakter. Jiné instituty byly modifikovány k představě socialistické ideologie. Příkladem může být kupní smlouva, která ztratila smluvní charakter a byly upravena jako „služba obyvatelstvu“.³⁷

Změny po r. 1989 a koncepcce platného občanského zákoníku

Po listopadu 1989 nastala naléhavá potřeba změny stávající právní úpravy a byla zvolena varianta úpravy dosavadního občanského zákoníku. Úprava byla provedena zákonem č. 509/1991 Sb. I přes tuto novelizaci zůstal zachován koncept původní úpravy, ale i včetně některých pozůstatků socialistické právní úpravy. Byla upřednostněna práce na novém obchodním zákoníku a v této době vznikla právě některá duplicitní řešení stejných okruhů otázek obchodním zákoníkem i zákoníkem občanským. Vzorem pro nové řešení občanskoprávní úpravy byly často starší socialistické zákoníky, a tak přestože byly hlavní ideologické instituty novelou odstraněny, stále zůstala zachována totalitní konstrukce.³⁸

Problémem stávající úpravy je fakt, že je budována za základě zásad, které byly v původní úpravě z roku 1964 vyjádřeny na začátku zákoníku v podobě článků I-VIII.³⁹ Například článek VI. pravil: „výkon práv a povinností z občanskoprávních vztahů musí

³⁷ Důvodová zpráva k n.o.z., ELIÁŠ, Karel. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Sagit, 2012, str. 37 a násl.

³⁸ tamtéž, str. 38 a 39

³⁹ tamtéž, str. 39

být v souladu s pravidly socialistického soužití“ anebo dikce článku V., který nabádá, že z občanskoprávních vztahů vznikají závazky nejen mezi účastníky navzájem, ale především tak vznikají práva a povinnosti ke společnosti. Ačkoli tato ustanovení dávno neplatí, nelze pominout, že byl občanský zákoník vybudován na jejich základě a v souladu s nimi. Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku uvádí jako příklad přežívajících totalitních ustanovení početné případy prekluze práv jako významné omezení soukromých práv účastníků. Dalším příkladem budiž socialistické pojetí vlastnictví, které již bylo odstraněno co do druhů vlastnictví,⁴⁰ ale některé přežitky stále zůstávají, jako například připadnutí nalezené věci státu, což je příklad zvýhodnění státu oproti občanovi.

Další charakteristikou stávající právní úpravy je dominantní postavení zásady rovnosti na úkor jiných soukromoprávních zásad. Je to dáno důrazem na očištění institutu vlastnického práva od socialistických modifikací, a proto je tedy zdůrazňována rovnost účastníků soukromoprávních vztahů a upřednostňována zásada rovnosti. Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku tento fakt hodnotí následujícím způsobem „tento přístup je metodologicky vadný, protože základ konstrukce soukromého práva není v principu rovnosti, ale v principu autonomie vůle“.⁴¹ I co se týče pojetí vlastnického práva upozorňuje, že „základní právo majetkové není co do svého obsahu výrazem principu rovnosti, ale výrazem autonomie vůle“.⁴² V souladu s protěžováním majetkových práv, což byl jeden ze způsobů vymezení se proti vlastnictví socialistickému, je patrný zjevný nepoměr mezi ustanoveními týkajícími se úpravy práv majetkových a práv osobnostních. Druhé skupině práv je věnováno pouze několik stručných ustanovení.

1.2.3. Nový občanský zákoník

V nové právní úpravě občanského práva, tedy v zákoně č. 89/2012 Sb., byl vystřídán dosavadní dominantní princip rovnosti principem autonomie vůle a svobody

---

⁴⁰ viz kapitola 4.1. diplomové práce

⁴¹ Důvodová zpráva k n.o.z., ELIÁŠ, Karel. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Sagit, 2012, str. 43

⁴² tamtéž

člověka. Hlavní myšlenkou je pojetí, že člověk je přirozeně svobodný a úkolem státu je tuto svobodu chránit a rozvíjet, nikoli regulovat a potlačovat. V návaznosti na článek 8 Listiny, který říká, že osobní svoboda je zaručena, není tedy úlohou státu člověku svobodu propůjčit, ale svobodu mu zaručit a chránit ji. Právní úprava se snaží nechat samostatnému rozhodování účastníků co nejširší prostor.⁴³

Záruku pro realizaci individuálních zájmů a potřeb subjektů občanskoprávních vztahů dává ustanovení § 1 odst. 2 n.o.z., v němž je zakotvena zásada dispozitivnosti. Formulace je poněkud odlišná než ve stávající právní úpravě a zní takto: „Nezakazuje-li to zákon výslovně, mohou si osoby ujednat práva a povinnosti odchylně od zákona.“ Druhá část ustanovení pak výslovně zakazuje „ujednání porušující dobré mravy, veřejný pořádek nebo právo týkající se postavení osob, včetně práva na ochranu osobnosti.“ Dobré mravy a veřejný pořádek tvoří limity autonomie vůle účastníků.⁴⁴ Kogentnost norem je tedy vyjádřena způsobem, že zákon musí výslovně zakázat nějaké jednání, neboli kogentnost musí být v normě jasně vyjádřena. Neznamená to však neomezené možnosti chování, protože pro případ, že by nějaké jednání sice zakázáno nebylo, ale přičilo by se dobrým mravům, anebo veřejnému pořádku anebo by porušovalo práva na ochranu osobnosti, vztahuje se na něj také zákaz vyjádřený v této normě.

Další změnou oproti nynější úpravě je pozornost, kterou věnuje nový občanský zákoník úpravě osobnostních práv. V platném občanském zákoníku je vyčleněno ustanovením upravujícím ochranu osobnosti pouhých pět paragrafů. Nový občanský zákoník se neinspiroval dosavadní úpravou kladoucí důraz především na úpravu práv majetkových, ale rozčlenil svá ustanovení na část upravující práva osob včetně práv osobnostních, část o rodinném právu a části upravující práva majetková (absolutní a relativní). Osobnostním právům je věnováno téměř čtyřicet paragrafů.⁴⁵ Člověk a jeho zájmy stojí v popředí, je kladen důraz na respektování autonomie vůle jedince. Takovéto pojetí se nazývá antropocentrické. Tuto tendenci lze demonstrovat na formulaci § 81

---

⁴³ Důvodová zpráva k n.o.z., ELIÁŠ, Karel. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Sagit, 2012, str. 49

⁴⁴ tamtéž, str. 63

⁴⁵ tamtéž, str. 50

n.o.z., který ve své druhé větě říká, že „Každý je povinen ctít svobodné rozhodnutí člověka žít podle svého.“

Nástrojem pro realizaci individuálních zájmů účastníků je závazkové právo. Autonomie vůle se v závazkovém právu projevuje uplatněním svého subprincipu - svobody smluvní. Nový občanský zákoník již v úvodním ustanovení části věnující se závazkovým právům (upraveny pod názvem *relativní majetková práva*) klade důraz na vůli účastníků. Je to patrné z formulace ustanovení § 1724 odst. 1 n.o.z. „Smlouvou projevují strany vůli zřídit mezi sebou závazek a řídit se obsahem smlouvy.“

Posílení principu autonomie vůle je patrné při srovnání některých ustanovení současné právní úpravy a úpravy nového občanského zákoníku. Konkrétní příklady uvádím ve zvláštní části této práce, například v kapitole o uplatnění zásady autonomie vůle v právu dědickém je patrné posílení tohoto principu a rozšíření možnosti volby pro zůstavitele ohledně pořízení o jeho majetku.

2. Autonomie vůle v historickém kontextu

2.1. Středověk a raný novověk

První zmínky o principu autonomie vůle a smluvní svobody jsou spojeny se zrodem mezinárodního práva soukromého ve středověku. Princip autonomie se objevuje při volbě rozhodného práva. První pokusy zvolit si pravidla, jimiž se bude řídit obchodní jednání, se objevily při obchodování severoitalských přístavních měst ve 13. a 14. století.

Vytyčení konceptu smluvní autonomie je připisováno francouzskému právníkovi Dumoulinovi (1501-1566). Dával přednost subjektivnímu úmyslu stran určit si rozhodné právo před právem místa (*locus contractus*). Tato myšlenka byla v evropských zemích v souvislosti s formováním mezinárodního práva soukromého dále rozvíjena.⁴⁶

Období renesance bylo provázeno myšlenkou respektu a obdivu k člověku a s tím souvisí důraz na individualismus a svobodu člověka. Renesanční humanismus zdůrazňoval úlohu člověka ve společnosti, jenž koná na základě své vůle.⁴⁷ Prvním teoretikem zabývajícím se přirozenoprávní koncepcí byl Hugo Grotius (1583-1654). Právo chápal jako možnost, aby lidský jedinec něco vlastnil anebo aby jednal. Jedná se tedy o formulaci podobnou autonomii vůle. Svobodu Grotius chápal jako „moc nad sebou“.⁴⁸ Dalším představitelem přirozenoprávního pojetí byl Thomas Hobbes (1588-1679). Právo chápal jako „svobodu, jíž má každý, aby užíval své schopnosti podle svého zdravého rozumu“.⁴⁹ Myšlenka svobody jedince posloužila jako základ pro teorii o společenské smlouvě. Pokud se lidé vzdají své neomezené svobody a moci

---

⁴⁶ NYGH, Peter. *Autonomy in international contracts*. New York: Oxford University Press, 1999, str. 3 a násl.

⁴⁷ ADAMOVÁ, Karolina a Ladislav KŘÍŽKOVSKÝ. *Dějiny myšlení o právu*. 1. vydání. Praha: EUROLEX BOHEMIA a.s., 2007, str. 95

⁴⁸ tamtéž, str. 98

⁴⁹ tamtéž, str. 102

a dobrovolně je převedou na jiný subjekt, který je bude chránit, uzavřeli tak mezi sebou navzájem společenskou smlouvu. Vůli subjektu pak pokládá za vůli všech.⁵⁰

Také John Locke (1632-1704) zastával názor, že lidé od narození disponují určitými přirozenými právy,⁵¹ a proto se řadil také mezi přirozenoprávní teoretiky. Pro J. Locka byl základem jeho teorie přirozený zákon, který fungoval bez vynucování nadřazenou mocností a byl založen na vzájemném respektu lidské svobody a uznávání vzájemných práv. Teorii společenské smlouvy narozdíl od H. Grotia posunul do roviny právní, neboť podle něj lidé dali některá svá přirozená práva zákonodárci, který měl za úkol tato práva chránit pomocí vytvořených právních norem. V obou pojetích je tedy patrné promítání principu smluvní autonomie.

2.2. Osvícenství

2.2.1. Francouzská revoluce, její příčiny a důsledky

Ve druhé polovině 18. století začalo docházet v evropské společnosti k mnoha změnám. Sítila střední vrstva obyvatel a formovala se inteligence. Osvícenští myslitelé přicházeli s novými filosofickými proudy a myšlenkami a byl kladen důraz na sílu rozumu a svobodu člověka. Osvícenci věřili, že aby mohlo být dosaženo pokroku lidstva přes rozvoj vědy a vzdělání, je nezbytná svoboda rozumu. Proto byl kladen důraz na neomezenou svobodu smýšlení. Uznávána byla pouze fakta racionální a zřejmá, vědecky podložená. Je otřesena stabilita společenského řádu budovaného na dějinných strukturách.⁵² Starý feudální režim přestal být stabilní. Obyvatelé volají po sociálních, kulturních, hospodářských a politických změnách. V některých evropských zemích docházelo k reformám shora, tedy ke změnám iniciovaným absolutistickým

---

⁵⁰ ADAMOVIČ, Karolína a Ladislav KRŽIŽKOVSKÝ. *Dějiny myšlení o právu*. 1. vydání. Praha: EUROLEX BOHEMIA a.s., 2007, str. 102, 103

⁵¹ BEZOUŠKA, Petr. *Autonomie vůle. Soukromé právo na cestě: eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše*. Editor Bohumil Havel, Vlastimil Pihera. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, str. 33

⁵² CORETH, Emerich a Harald SCHÖNDORF. *Filosofie 17. a 18. století*. 1. vyd. Překlad David Mik. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, 310 s. Dějiny filosofie (Olomouc), díl 3., str. 146 - 150

panovníkem. V jiných zemích se ale reformní iniciativy chopili právě nespokojení obyvatelé z řad střední vrstvy a vzdělanců.

Podobné poměry panovaly i ve Francii ve 2. pol. 18. století. Francouzský dvůr svým nákladným životem dovedl stav státních financí až na pokraj krize. Nespokojenost francouzských obyvatel se projevovala na vícero úrovních. Nejdůležitější složkou francouzského hospodářství bylo zemědělství a nejpočetnější složkou obyvatel bylo rolnictvo. Rolníci nesli největší ekonomickou zátěž, která byla s rostoucími náklady a dluhy francouzského trůnu neustále zvyšována. Jejich nevole se zvětšovala spolu s útlakem ze strany panovníka každým dnem. Pro vzdělané a mladé obyvatele byla velkou inspirací americká Deklarace nezávislosti z roku 1776, jejíž hodnoty a přiznaná občanská práva obdivovali. I další skupiny obyvatel jako například novináři, advokáti či šlechtici vyjadřovali nespokojenost se stávajícím systémem a vyžadovali zásadní společenské změny. Hospodářská krize v zemi se před rokem 1789 prohlubovala i díky neúrodě a hladu a požadavky lidí se různily od levnějších potravin až po zrušení systému. Rolnická povstání a společenské bouře vedly v srpnu roku 1789 k vydání tzv. srpnových dekretů, které zrušily stavovské rozdíly a šlechtické výsady, nicméně pro rolníky k zásadní změně nedošlo. Ústavodárné shromáždění bylo pověřeno vypracováním nové ústavy a rozhodlo se nejprve zformulovat principy, o něž se bude ústava opírat. Vznikla Deklarace práv člověka a občana, ve které došlo k ukotvení mnoha ideových hodnot a práv, po kterých občané volali.⁵³

Deklarace zakotvuje základní práva člověka; článek 1 říká „Lidé se rodí a zůstávají svobodnými a rovnými ve svých právech“. Článek 2 deklaruje přirozená a nezadatelná práva každého člověka, kterými jsou svoboda, vlastnictví, bezpečnost a právo na odpor proti útlaku. Článek 3 stanoví: „Svoboda spočívá v tom, že každý může činit vše, co neškodí druhému“. Celkem má Deklarace sedmáct článků, které se týkají práv z různých oblastí lidského života.⁵⁴

Reformní období na konci 18. století a na počátku století 19. bylo vedeno silou rozumu, nenávisť k absolutistické monarchii a feudálnímu uspořádání státu a touhou po

---

⁵³ HROCH, Miroslav a Vlasta KUBIŠOVÁ. *Velká francouzská revoluce a Evropa: 1789-1800*. Vyd. 1. Praha: Nakl. Svoboda, 1990, str. 9 - 74

⁵⁴ Text Deklarace práv člověka a občana <http://www.historie.upol.cz/19/prameny/prava.htm>

svobodě. Nejen ve Francii, ale i ve většině ostatních evropských zemí byla rozvíjena četná reformní aktivita, nicméně Velká francouzská revoluce je dodnes symbolem vítězství svobody, v duchu hesla „Vivre libre ou mourir“.

2.2.2. Francouzští osvícenští filosofové

Za představitele francouzského osvícenství v 18. století můžeme jmenovat Voltaira, Denise Diderota a Jeana-Jacquesa Rousseaua. Všichni osvícenci odmítali absolutismus a feudalistické státní uspořádání. Voltaire upřednostňoval sílu rozumu před duchovnem a byl velkým zastáncem svobody projevu, a to i proto, že byl sám pronásledován pro své dílo a myšlenky.

Předním francouzským osvícenským filosofem je Jean-Jacques Rousseau. Svým výrokem „Člověk se rodí svobodný a všude je v řetězech“ demonstruje svůj názor, že společenské instituce potlačují přirozenou lidskou vůli. Ve svém spisu *O společenské smlouvě* vymezuje vůli *jednotlivce*, dále vůli *všech*, jež je souhrnem vůlí jednotlivých lidí, a pak vůli *všeobecnou*, která je vůlí těch, již usilují o naplnění společného zájmu. Rousseau upřednostňuje vůli všeobecnou a řadí ji nad vůli všech. V případě rozporu má být jednotlivec v zájmu zachování vlastní svobody donucen podřídit se vůli všeobecné.⁵⁵

2.2.3. Immanuel Kant

Ráda bych se několika větami zmínila o Immanuelu Kantovi (1724 – 1804), německém profesorovi a filosofovi. Kant se řadí k osvícencům, zejména díky pojetí autonomie člověka a důrazu na jeho přirozenost. Ve svém díle *Kritika praktického rozumu* vymezuje Kant vztah mezi svobodou a morálkou. Na svobodu nahlíží jako na podmínku morálního zákona (bez svobody by morálky nebylo) a na morální zákon jako na podmínku uvědomění si svobody (důvod pro její poznání). Autonomii vůle považuje Kant za jediný princip všech morálních zákonů; je to vůle určovaná zákony, které

---

⁵⁵ STOKES, Philip. *Malé album velkých myslitelů: stručně a přehledně o významných osobnostech světové filozofie*. 1. vyd. Překlad Lumír Mikulka. Praha: Brána, 2007, str.88 - 93

vycházejí z našeho rozumu. Zmiňuje pojem heteronomie vůle, což je případ, kdy ideály dobra a etika jsou diktovány zvenčí. Heteronomie vůle odporuje principu autonomie vůle, a stejně tak principu mravnosti.⁵⁶

---

⁵⁶ KANT, Immanuel. *Kritika praktického rozumu*. Vyd. v tomto překl. 1. Překlad Jaromír Loužil. Praha: Svoboda, 1996, str. 6 a násl.

3. Limity zásady autonomie vůle

Autonomie vůle v soukromém právu dává účastníkům občanskoprávních vztahů širokou možnost volby právního chování. Účastníci se řídí dispozitivní zásadou vyjádřenou v občanském zákoníku „co není zakázáno, je dovoleno“. Nicméně i svobodná vůle není neomezená a má svoje limity. Princip autonomie vůle nevystupoval nikdy jako pravidlo absolutního charakteru, naopak je jeho omezení přijímáno jako nezbytné v duchu pravidla, že „svoboda jednoho končí tam, kde začíná svoboda jiných“.⁵⁷

Limity můžeme chápat jako omezení autonomie vůle jedince státní mocí a jejími nástroji, ale také je důležité vymezit, že existují limity pro takovéto omezování ze strany státu. Na základě článku 2 odst. 2 Listiny lze konstatovat, že každý může činit, co není zákonem zakázáno. Z toho tedy vyplývá, že každý má povinnost nečinit (nekonat) to, co zákon zakazuje. Omezit autonomní projevy jedince je tedy možné pouze v případě, že jeho jednání nebylo v souladu s výše uvedeným výrokem, a že takový jedinec porušil zákonem daný výslovný zákaz. Ústavní soud vyjádřil požadavek na takový zákaz, a to takový, že účelem zákazu musí být zabránění jedné osoby v zásahu do práva druhého anebo bránění v prosazení nějakého veřejného zájmu.⁵⁸ Státní moc je tedy možné proti „jednotlivci a jeho autonomní sféře uplatnit pouze v případech, kdy jeho jednání porušuje zákonem výslovně formulovaný zákaz“.⁵⁹

3.1. Omezení autonomie vůle

Typicky dochází k omezení autonomie vůle prostřednictvím kogentních norem, které účastníkům nějaké jednání přikazují či zakazují, často pod výslovnou sankcí neplatnosti. To je nejčastější způsob zákonného stanovení omezení. Dalším omezením,

---

⁵⁷ HURDÍK, Jan a Petr LAVICKÝ. *Systém zásad soukromého práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, str. 50

⁵⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 24. 7. 2007, sp. zn. I. ÚS 557/05, odst. 27

⁵⁹ VARVAŘOVSKÝ, Pavel. K principu autonomie vůle (smluvní svobody). *Právní fórum: český právnícký měsíčník*. roč. 2011, str. 69

a to nepřímým, jsou požadavky chovat se v souladu s dobrými mravy, dodržovat zákaz zneužití práva a ochrana dobré víry. Jsou to tzv. generální klauzule sloužící k nalézání spravedlivého řešení pro případy, že by k tomu nestačily normy platného práva. J. Hurdík tyto zásady zařazuje do systému ekvity jako souboru mravního korektivu společenských vztahů.⁶⁰ Lze tedy mluvit o omezení principu autonomie vůle založené na morálním hledisku. Zásada dobrých mravů je v občanském zákoníku zakotvena v § 3 odst. 1 a v § 39. Nový občanský zákoník zakotvil zásadu dobrých mravů přímo do ustanovení § 1 odst. 2, ve kterém je vyjádřena zásada dispozitivnosti. Toto ustanovení říká, že je nejprve třeba zjistit, zda určité jednání není ze zákona zakázáno (některým z kogentních ustanovení), a pokud ne, zjišťujeme, zda neporušuje dobré mravy, veřejný pořádek anebo osobnostní práva třetí osoby.

Jedním z limitů autonomie vůle je zásada ochrany slabší strany. J. Hurdík přichází s názorem, že z určitého pohledu omezení, která mají za cíl chránit slabšího účastníka občanskoprávního vztahu vlastně nejsou omezením autonomie vůle, ale naopak slouží jako předpoklad, aby zásada autonomie vůle mohla být naplněna. Při uplatňování zásady autonomie vůle je předpokladem rovnost účastníků,⁶¹ proto musí být tedy postavení účastníků vyrovnané, a tak dochází ochranou slabší strany k upevnování principu autonomie vůle. Tím, že je slabší straně něco kompenzováno, je umožněno uplatnění vůle obou stran stejnou měrou.⁶² Jedná se ovšem o „popření metody rovnosti soukromoprávních vztahů, byť formální“.⁶³ J. Hurdík nazývá takováto omezení ve prospěch slabších či menšin jako sociálně determinované tendence.⁶⁴ Ochrana slabšího může být prosazována oběma popsánymi způsoby - jak ustanoveními platného práva kogentní povahy (například ustanovení chránící nájemníka ve smlouvě o nájmu bytu anebo komplexní úprava spotřebitelských smluv), tak právě pomocí korektivních zásad jako jsou dobré mravy. Konkrétním příkladem ochrany slabší strany

---

⁶⁰ HURDÍK, Jan a Petr LAVICKÝ. *Systém zásad soukromého práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, str. 122

⁶¹ více o vztahu těchto dvou zásad viz kapitola 1.1.1. a 4.1.1. diplomové práce

⁶² HURDÍK, Jan a Petr LAVICKÝ. *Systém zásad soukromého práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, str. 95

⁶³ HURDÍK, Jan. *Zásady soukromého práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1998, str. 43

⁶⁴ tamtéž, str. 43

se zabývám v kapitole o rodinném právu, kde popisuji omezení autonomie vůle rodičů determinované potřebou ochrany dítěte jako slabšího ve vztahu rodič - dítě. Druhým příkladem je pak ochrana slabšího partnera ve vztahu muž - žena.

Omezení můžeme nalézt v našem právním řádu i ve formě uložení povinnosti. Jako protipól k smluvní volnosti existuje i kontraktační povinnost. Takové zákonné ustanovení se řadí též mezi omezení smluvní autonomie subjektů. Jako projev veřejného zájmu má za cíl ochranu subjektů. Příkladem povinnosti kontrahovat může být povinné pojištění, tedy povinnost určité osoby uzavřít pojistnou smlouvu.⁶⁵

Pro každé odvětví soukromého práva je typické, jakým způsobem se v něm uplatňuje princip autonomie vůle, a s tím souvisí i povaha limitů, které tento princip omezují. Například v oblasti práva dědického se poměr omezení versus uplatnění zůstavitelovy vůle dá vyjádřit téměř matematicky, a to díky zákonem stanoveného podílu pro neopomenutelného dědice. Limity v tomto právním odvětví, stejně jako v právu rodinném či právu týkající se věcných práv, jsou vyjádřeny především normami kogentní povahy. Naopak stanovení limitů pro oblast závazkového práva je založeno na charakteru dispozitivním. Uplatní se pravidlo, že pokud si účastníci nedomluví vlastní obsah právního úkonu, například smlouvy, anebo si obsah domluví takovým způsobem, že nedojde k pokrytí všech situací, které by mohly nastat, nastupuje znění dispozitivní normy, namísto ujednání (chybějícího, chybného, nedostatečného) účastníků.⁶⁶

---

⁶⁵ ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 10., jubilejní vyd. Praha: C. H. Beck, 2006, str. 39

⁶⁶ HURDÍK, Jan. *Zásady soukromého práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1998, str. 43

ZVLÁŠTNÍ ČÁST

4. Uplatnění zásady autonomie vůle v jednotlivých odvětvích soukromého práva

Princip autonomie vůle je jedním z pilířů soukromého a občanského práva, bez něhož by fungování demokratického právního státu nebylo vůbec možné. Jeho uplatnění nacházíme napříč všemi odvětvími soukromého práva, ale zasahuje i do práva veřejného, zejména v situacích, kdy se stýkají normy veřejného práva se svobodnou vůlí člověka, a tím ji limitují.

Po dohodě se svým vedoucím diplomové práce jsem se rozhodla věnovat se pouze vybraným odvětvím a institutům soukromého práva. Ačkoli lze pozorovat uplatnění principu autonomie vůle v jakékoli oblasti soukromého práva, rozsah práce mi nedovoluje se věnovat podrobněji všem oblastem, ve kterých lze uplatnění principu autonomie vůle popsat.

Podle J. Švestky lze pracovat s členěním, že zásada autonomie vůle se dělí na čtyři základní oblasti, v kterých se tato zásada projevuje jako hlavním principem této určité oblasti soukromého práva. Jedná se o autonomii vůle vlastníka (autonomie vlastnická), autonomii smluvní, autonomii testovací a autonomii rozvíjet osobnost fyzické osoby.⁶⁷ P. Bezouška tyto dílčí subprincipy autonomie vůle dělí na vlastnickou, smluvní, testovací a sdružovací svobodu.⁶⁸

Uplatnění principu autonomie vůle najdeme v každém právním odvětví soukromého práva. Například v pracovním právu se vznik pracovněprávních vztahů řídí

---

⁶⁷ ŠVESTKA, Jiří a Jan DVOŘÁK a kol. *Občanské právo hmotné 1.. 5.*, jubilejní aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009, str. 47

⁶⁸ BEZOUŠKA, Petr. *Autonomie vůle. Soukromé právo na cestě: eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše.* Editor Bohumil Havel, Vlastimil Pihera. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, str. 31

§ 7 odst. 1 zákoníku práce,⁶⁹ který říká: „Pracovněprávní vztahy podle tohoto zákoníku práce mohou vzniknout jen se souhlasem fyzické osoby a zaměstnavatele.“ Komentář k tomu dodává, že toto ustanovení „zdůrazňuje smluvní podstatu pracovněprávních vztahů“ a že „svobodně projevový souhlas podmiňuje platnost příslušného vztahu“.⁷⁰ Dále můžeme uvést uplatnění autonomie vůle v právu autorském při zkoumání subjektu autora díla a autorských práv. Prostor, kde může autor uplatnit svou vůli najdeme např. v § 11 odst. 1 autorského zákona:⁷¹ „Autor má právo rozhodnout o zveřejnění svého díla.“ K tomu komentář uvádí, že „Autorovo rozhodnutí o zveřejnění díla je obsahem autonomie vůle autora“ a že „rozhodnutí o zveřejnění představuje volní činnost autora spočívající ve zformování jeho vůle“.⁷²

Níže se budu zabývat hlavními subprincipy zásady autonomie vůle, a to autonomií vůle vlastníka, promítáním zásady autonomie vůle do oblasti závazkového, dědického a rodinného práva a jejími důsledky, případně instituty, které jsou na základě této zásady postaveny.

---

⁶⁹ zákon č. 65/1965 Sb., zákoník práce

⁷⁰ VYSOKAJOVÁ, Margerita a Jiří DOLEŽÍLEK. *Zákoník práce s komentářem*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2004, str. 27

⁷¹ zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon)

⁷² TELEČ, Ivo a Pavel TŮMA. *Autorský zákon: komentář*. 1. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2007

4.1. Autonomie vůle vlastníka

Vlastnické právo se řadí mezi práva věcná a patří mezi základní lidská práva. V Listině základních práv a svobod je zakotveno v článku 11 odst. 1, větě první: „Každý má právo vlastnit majetek. Vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu.“

Pod pojmem autonomie vlastnická se skrývá právo mít majetek,⁷³ neboli základní věcné právo, totiž právo vlastnické. Nebudu polemizovat nad obsahem a odlišností pojmů *vlastnictví* a *vlastnické právo*, jen podotýkám, že platný občanský zákoník používá tyto pojmy jako pojmy se stejným významem.⁷⁴ Příkladem může být § 125 o.z., který říká, že „zvláštní zákon upravuje *vlastnictví* k bytům a nebytovým prostorům“, kde by zřejmě spíše bylo vhodnější užít termín vlastnické právo, pokud bychom se řídili např. dikcí Listiny základních práv a svobod.⁷⁵ Nový občanský zákoník pak tyto dva pojmy odlišuje a chápe *vlastnictví* jako soubor všeho, co někomu patří, a *vlastnické právo* jako právo vlastníka se svým vlastnictvím nakládat.⁷⁶

4.1.1. Vztah zásady rovnosti a zásady autonomie vůle

Listina základních práv a svobod i platný občanský zákoník kladou důraz především na uplatnění zásady rovnosti. § 123 o.z. říká, že: „Všichni vlastníci mají stejná práva a povinnosti a poskytuje se jim stejná ochrana.“ Stejně tak Listina upravuje „stejný zákonný obsah a ochranu“ pro vlastnická práva všech vlastníků. J. Švestka upozorňuje, že zvýšený důraz na rovnost vlastnických práv všech subjektů souvisí zejména se změnou politického uspořádání po roce 1989, neboť dřívější režim

---

⁷³ ŠVESTKA, Jiří a Jan DVOŘÁK a kol. *Občanské právo hmotné I.* 5., jubilejní aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009, str. 47

⁷⁴ tamtéž, str. 279-281

⁷⁵ čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod

⁷⁶ § 1011 a § 1012 občanského zákoníku, z. č. 89/2012 Sb.

rozlišoval více druhů vlastnictví,⁷⁷ přičemž socialistické společenské vlastnictví bylo nadřazeno vlastnictví osobnímu a taktéž soukromému.

Zásada rovnosti, zejména rovnosti účastníků v právních vztazích majetkových, je dominantní zásadou, na které stojí současný občanský zákoník. V. Rossmann a R. Pergl zastávají názor, že pilířem občanského zákoníku by měla být zásada autonomie vůle, neboť v platné úpravě občanského práva dochází k jejímu podceňování⁷⁸ a naopak je kladen důraz na zásadu rovnosti, která by měla být odvozena právě od zásady autonomie vůle. Nový občanský zákoník naopak vyzdvihuje princip autonomie vůle. Příkladem může být dikce zákona, kdy vlastnické právo označuje za subjektivní právo vlastníka libovolně se svým vlastnictvím nakládat.⁷⁹

4.1.2. Autonomie vůle vlastníka při výkonu vlastnického práva

Vlastnická autonomie v sobě zahrnuje nejenom právo mít majetek, ale také „užívat ho, držet, požívat jeho plody a užitky a nakládat s ním.“ Tak stanoví § 123 občanského zákoníku. ABGB přidával ještě výslovně oprávnění vlastníka „vyloučiti z toho každého druhého“. J. Sedláček, který se celoživotně zabýval problematikou vlastnictví dodává, že definice jsou často jen odrazem vládnoucí politické strany, proto je třeba jít nad rámec dikce zákona a uvědomit si, že vlastnické právo je především subjektivním právem, pro které platí, že „vše, co není právním řádem zakázáno, je dovoleno.“ Proto tedy vlastník může s věcí dělat co chce, pokud tím neporušuje právní řád. Dále zmiňuje vlastníkovu nezávislost a vlastníkovu volnost, co se nakládání s věcí týče, nicméně za stálého respektování zásady neporušování právního řádu.⁸⁰

Právo vlastnické se tedy skládá z několika dílčích práv, některá z nich vyjmenovává zmíněný § 123 o.z., nicméně výčet v tomto ustanovení je pouze demonstrativní. Ve výčtu chybí například oprávnění věc zničit nebo ji neužívat. Výkon

---

⁷⁷ ŠVESTKA, Jiří a Jan DVOŘÁK a kol. *Občanské právo hmotné I.. 5.*, jubilejní aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009, str. 278

⁷⁸ ROSSMANN, Viktor a Robert PERGL. Nový občanský zákoník: Nová úprava věcných práv podle nového občanského zákoníku. *Parlamentní magazín*. 2011, roč. 2011, č. 3, s. 9

⁷⁹ tamtéž

⁸⁰ SEDLÁČEK, Jaromír. *Vlastnické právo*. Editor Jiří Spáčil. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012

vlastnického práva v sobě zahrnuje realizace jednotlivých dílčích práv vlastníka. Zde je třeba upozornit, že vlastník vykonává svá práva i „negací“ svých oprávnění; např. právo požívat plody svého předmětu vlastnictví doplňuje i právo tyto plody nepožívat.⁸¹

4.1.3. Limity vlastnického práva

Základní klauzuli upravující omezení vlastnického práva najdeme v Listině základních práv a svobod v článku 11 odst. 3, totiž že vlastnictví zavazuje. Jedná se o omezení vyplývající ze samotné povahy institutu vlastnictví přímo ze zákona. Vlastnické právo v sobě zahrnuje nejen subjektivní právo, ale i subjektivní povinnost vlastníka. Základní zákonná omezení vlastníkovy práva jsou povinnosti nerušit (součást zásady *neminem laedere* - nikomu neškodit), jež je zakotvena v § 127 o.z., neškodit (§ 415 o.z.), a dále zákaz zneužití vlastnictví (čl. 11 odst. 3 Listiny). Konkrétněji je specifikováno omezení výkonu vlastnického práva v čl. 11 odst. 3 Listiny, větě druhé, kde je formulován zákaz poškozování lidského zdraví, přírody, životního prostředí, to vše nad míru stanovenou zákonem. Mezi další omezení se řadí zákaz imisí, neboli obtěžování sousedů hlukem, prachem, kouřem, pachy atp. a legální zákonná břemena, na jejichž základě musí vlastník pozemku strpět například vstup souseda na svůj pozemek, je-li to nezbytné k údržbě a obhospodařování pozemku sousedního. Dále může být jako zvláštní povinnost uložena vlastníkovi soudem povinnost oplotit pozemek. Tato omezení se řadí do oblasti sousedských práv a vycházejí z ustanovení § 127 občanského zákoníku.

Další zákonná omezení vlastnického práva najdeme v § 128 odst. 1; tato se týkají případů použití vlastníkovy věci bez jeho souhlasu, a to v případě stavu nouze nebo naléhavého veřejného zájmu. Poslední kategorií jsou omezení zákonným zástavním právem a věcným břemenem vzniklým ze zákona, takzvaná omezení *ad hoc*. Např. omezení vlastnického práva nájemce k jeho movitým věcem, které se nacházejí

---

⁸¹ ŠVESTKA, Jiří a Jan DVOŘÁK a kol. *Občanské právo hmotné 1.. 5.*, jubilejní aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009, str. 285

na pronajaté věci. Nájemcovo právo je omezeno zástavním právem svědčícím ve prospěch pronajímatele, a to za účelem zajištění nájemného (§ 672 o.z.).

Nejzásadnějším případem omezení vlastníkovy autonomie vůle a zásahem do jeho vlastnického práva je vyvlastnění a nucené omezení vlastnického práva. V prvním případě dochází k zániku vlastnického práva, takový postup je možný při vyvlastňování pozemku či stavby na základě zákona o vyvlastnění.⁸² V případě nuceného omezení dochází k zásahu, který pouze zužuje některé z dílčích práv práva vlastnického.⁸³ Sám zákon o vyvlastnění neobsahuje tzv. expropriační tituly. Tyto taxativně stanovené tituly najdeme především ve stavebním zákoně (např. uskutečnění veřejně prospěšné stavby dopravní infrastruktury),⁸⁴ dále v památkovém zákoně (např. zajištění péče o nemovitou kulturní památku)⁸⁵ a mnoha dalších zákonech. Oba způsoby, tedy jak vyvlastnění, tak omezení vlastnického práva, jsou projednávány správními úřady a na konci řízení je vydán správní akt. Omezení může nastat též ze zákona. Listina základních práv a svobod uvádí, že takovéto omezení vlastnického práva je možné pouze za splnění těchto podmínek: i) pouze ve veřejném zájmu, ii) na základě zákona, iii) za náhradu. Požadavek veřejného zájmu byl judikaturou blíže formován tak, že veřejný zájem je „třeba zjišťovat pro každý konkrétní případ“ a tento zájem by měl být obecně prospěšný.⁸⁶ Podmínce vyvlastnění pouze na základě zákona jsem se věnovala v textu výše. Ohledně náhrady je důležité zmínit pravidlo, že „pro stanovení výše náhrady za vyvlastnění byla rozhodující právní úprava platná v době, kdy bylo správními orgány rozhodnuto o vyvlastnění.“⁸⁷

Vlastnické právo může být omezeno i právním úkonem samotného vlastníka. Jedná se například o případy, kdy vlastník svou věc někomu vypůjčí či zřídí věcné břemeno ke svému pozemku, ale i zde platí pravidla, co do míry tohoto dobrovolného omezení. K omezení vlastnického práva věcným břemenem judikoval Městský soud v Praze takto: „Věcné břemeno může omezit vlastníka nemovité věci v jeho

---

⁸² zákon č. 184/2006 Sb., o odnětí nebo omezení vlastnického práva k pozemku nebo ke stavbě

⁸³ HENDRYCH, Dušan. *Správní právo: obecná část*. 7. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, str. 339-349

⁸⁴ § 169 a násl. zákona č. 50/1976 Sb., o územním plánování a stavebním řádu

⁸⁵ zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči

⁸⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 5. 2012, sp. zn. 28 Cdo 1857/2011

⁸⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 3. 2010, sp. zn. 30 Cdo 730/2008

oprávněných věc držet, užívat a požívat jeho plody a užitky, nikoliv však už v jeho právu s věcí nakládat (...). K neodmyslitelnému právu vlastníka, které nelze převést na jinou osobu, aniž by zároveň nedošlo k zániku či ohrožení jeho vlastnického práva vůbec, náleží (...) právo nakládat s předmětem vlastnictví.“⁸⁸ Lze tedy shrnout, že ani míra omezení právním úkonem vlastníka není neomezená.

---

⁸⁸ Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 6.6.1995, sp. zn. 33 Ca 24/95

4.2. Uplatnění zásady autonomie vůle v závazkovém právu

Zásada autonomie vůle se uplatňuje v závazkovém právu prostřednictvím zásady smluvní autonomie neboli smluvní svobody. Smluvní svoboda je jedním z projevů zásady autonomie vůle a taktéž úzce souvisí se zásadou rovnosti smluvních stran a se zásadou dispozitivnosti. Ústavněprávní zakotvení zásady smluvní svobody najdeme v článku 2 odst. 3, větě první Listiny základních práv a svobod, který říká „každý může činit, co není zákonem zakázáno,“ a podobně i v Ústavě v článku 2 odst. 4, větě první je psáno „každý občan může činit, co není zákonem zakázáno.“⁸⁹ Respektování zásady smluvní autonomie se řadí k základním znakům právního státu, jak vyjádřil i Ústavní soud ve svém nálezu následující právní větou: „Vznik závazkových vztahů musí vycházet zejména z respektu a ochrany autonomie vůle smluvních subjektů, neboť se jedná o zcela elementární podmínku fungování právního státu“.⁹⁰

Ačkoli je smluvní autonomie neboli projevy autonomie vůle účastníků při uzavírání, změně a rušení vzájemných vztahů jednou z nejdůležitějších složek, kde dochází k uplatňování principu autonomie vůle, je třeba poznamenat, že jsou i případy, kdy subjekt žádný právní úkon nečiní, a přesto se chová autonomně. Takovými případy může být výše zmíněný výkon vlastnického práva, například zničení své věci, anebo naopak vytvoření věci zcela nové.⁹¹ Existuje i názor, že pojem privátní autonomie se zužuje na pouhé oprávnění jedinců upravit si své vztahy prostřednictvím smluv či jiných právních úkonů, nicméně tento názor lze vyvrátit faktem, že stát poskytuje ochranu jakémukoli projevu autonomie subjektů a nikoli jen projevu vůle uskutečněného právními úkony.⁹²

---

⁸⁹ ŠVESTKA, Jiří a Jan DVOŘÁK a kol. *Občanské právo hmotné 2. 5., jubilejní aktualiz. vyd.* Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009, str. 29

⁹⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 11. 11. 2009, sp. zn. IV. ÚS 128/06

⁹¹ HURDÍK, Jan a Petr LAVICKÝ. *Systém zásad soukromého práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, str. 86

⁹² tamtéž, str. 87

Pojmy „autonomie vůle“ a „smluvní svoboda“

Tyto dva pojmy nelze zcela zaměňovat i z důvodu rozsahu. Pojem autonomie vůle je širší a smluvní autonomie je jen dílčím projevem této zásady, podobně jako jím je svoboda testovací či svoboda vlastnit majetek. Představme si například závěť jako projev svobody testovací a smlouvu uzavřenou v souladu se zásadou smluvní svobody. K uzavření smlouvy jsou potřeba alespoň dva právní úkony, tedy projevy vůle obou dvou účastníků, kdežto závěť je jednostranný právní úkon. V obou případech dochází k projevu svobodné vůle. Smluvní svoboda je tedy pojmem zahrnutým v nadřazeném pojmu autonomie vůle. K časté záměně těchto pojmů dochází i z důvodu, že smlouva slouží jako nejdůležitější nástroj účastníků občanskoprávních vztahů k tomu, aby si svobodně upravili vzájemná práva a povinnosti.⁹³

4.2.1. Zásada pacta sunt servanda

Spojení zásad autonomie vůle a zásady pacta sunt servanda, což je další typická zásada pro oblast závazkového práva, můžeme najít ve formulaci „smlouvy mají sílu zákona pro ty, kteří je uzavřeli“, kterou zakotvoval francouzský Code Civil z roku 1804.⁹⁴ Toto vyjádření se dá rozdělit na dva kroky. Účastník disponující svobodnou vůlí podle zásady „je dovoleno vše, co není zakázáno“ uzavírá smlouvu s jiným účastníkem a dobrovolně se tak k něčemu zavazuje, zejména k nějakému plnění. V tomto okamžiku nastupuje zásada pacta sunt servanda, neboli zásada závaznosti smluv, a účastníkovi vzniká povinnost dodržet závazky, ke kterým se uzavřením smlouvy zavázal. Závaznost uzavřené smlouvy demonstruje i § 493 občanského zákoníku, který stanoví, že „závazkový vztah nelze měnit bez souhlasu jeho stran“.⁹⁵

---

⁹³ BEZOUŠKA, Petr. *Autonomie vůle. Soukromé právo na cestě: eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše.* Editor Bohumil Havel, Vlastimil Pihera. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, str. 31

⁹⁴ FIALA, Josef a Milan KINDL. *Občanské právo hmotné.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, str. 44

⁹⁵ ŠVESTKA, Jiří a Jan DVOŘÁK a kol. *Občanské právo hmotné 1. 5., jubilejní aktualiz. vyd.* Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009, str. 128

4.2.2. Dílčí projevy autonomie vůle smluvních stran

Zásadu smluvní autonomie lze dělit na několik projevů, které se vztahují k dílčím náležitostem smlouvy. Smluvní svobodu můžeme rozdělit na autonomii rozhodnutí, zda smlouvu uzavřít či nikoli, na svobodu volby spolukontrahenta, svobodu volby typu, obsahu a formy smlouvy. V rozsudku Nejvyššího soudu byl jako významný důsledek „privátní autonomie v občanskoprávních vztazích“ uveden právě princip smluvní autonomie, který „ponechává zásadně na uvážení a rozhodnutí samotných subjektů, zda vůbec a s kým smlouvu uzavřou, jaký bude její obsah, jaká bude její forma a též jaký typ smlouvy (...) zvolí“.⁹⁶

Uplatnění principu autonomie vůle v závazkovém právu se neomezuje pouze na široké možnosti subjektů spočívající ve svobodné volbě výše zmíněných jednotlivých náležitostí, ale také dochází k uplatnění autonomie vůle stran při interpretaci smlouvy. Mají-li být smluvní ustanovení vykládána, přihlíží se především k vůli stran. Ústavní soud ve svém nálezu apeluje na orgány státní moci, aby „respektovaly autonomní projevy osobnosti jednotlivce, včetně projevů volních“ a dodává, že toto právo jednotlivce bude porušeno v případě, že „orgán státní moci formalistickým výkladem právních norem odepře autonomnímu projevu vůle důsledky, které smluvní strany takovýmto projevem zamýšlely vyvolat“.⁹⁷ Nicméně judikatura Nejvyššího soudu naznačuje, že by sice měla být vůle účastníků nejdůležitějším hlediskem pro výklad, ovšem musí korespondovat s jazykovým projevem této vůle.⁹⁸

Autonomie rozhodnutí, zda se právně relevantně chovat či nikoli

Rozhodnutí subjektu soukromého práva, zda vůbec právní úkon učinit anebo nikoli, resp. zda smlouvu uzavřít či nikoli, vystihuje podstatu smluvní svobody. Závisí pouze na vůli jedince a až na zákonné výjimky nemůže být k uzavření smlouvy nucen.

---

⁹⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 3. 2012, sp. zn. 23 Cdo 76/2012

⁹⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 24. 7. 2007, sp. zn. I. ÚS 557/05, odst. 28 a 29

⁹⁸ HURDÍK, Jan a Petr LAVICKÝ. *Systém zásad soukromého práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, str. 92

J. Hurdík ovšem uvádí, že v dnešní společnosti nelze nahlížet na uplatňování principu smluvní svobody aniž by byly zkoumány společenské okolnosti, které uzavírání smluv často podmiňují, ovlivňují či omezují. Jako příklad mu slouží limitované služby. Při nedostatku nabídky určité hodnoty nelze zabezpečit dostatečně zájmy jedinců, a proto zde dochází k „omezení svobodného rozhodování účastníků vztahů“.⁹⁹

Ačkoli zásadně záleží na vůli subjektů občanskoprávních vztahů, zda vůbec smlouvu uzavřou, existuje výjimka v podobě tzv. kontraktační povinnosti (smluvní přímus). Tento případ s řadí mezi omezení zásady autonomie vůle (blíže viz kapitola 3. o limitech zásady autonomie vůle). Jedná se o povinnost uzavřít smlouvu, například může být subjektu uložena povinnost uzavřít pojistnou smlouvu.¹⁰⁰

Svoboda volby spolukontrahenta (smluvního partnera)

Svobodná volba spolukontrahenta je jednou z důležitých složek smluvní autonomie. Dává účastníkům možnost vybrat si, s kým smlouvu uzavřou, případně neuzavřou. Omezena může být právě kontraktační povinností anebo přímo ze zákona.¹⁰¹ Příkladem může být přechod práv a povinností vyplývajících z nájmu bytu na manžela (partnera, rodiče atp.), pokud nájemce, se kterým pronajímatel uzavřel smlouvu o nájmu bytu, zemřel. Dalším příkladem může být prodej zbraní, který podléhá regulaci z důvodu veřejného zájmu, stejně tak je omezen například prodej alkoholických nápojů.

Závěrem je třeba poznamenat, že o volbě adresáta lze uvažovat i při jiných právních úkonech, než je smlouva. Jednostranným adresovaným právním úkonem je například závěť, kde zůstavitel odkazuje svůj majetek adresátovi - dědicovi. Nikoli však ve všech případech při uplatňování autonomie vůle figuruje adresát. Při výkonu vlastnického práva není potřeba žádného adresáta.¹⁰²

---

⁹⁹ HURDÍK, Jan. *Zásady soukromého práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1998, str. 51

¹⁰⁰ ŠVESTKA, Jiří a Jan DVORÁK a kol. *Občanské právo hmotné 1. 5.*, jubilejní aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009, str. 129

¹⁰¹ HURDÍK, Jan. *Zásady soukromého práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1998, str. 51

¹⁰² HURDÍK, Jan a Petr LAVICKÝ. *Systém zásad soukromého práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, str. 86

Autonomie volby obsahu a formy smlouvy

Účastníci si mohou zvolit jakýkoli obsah svých vzájemných práv a povinností, pokud tím nebudou porušovat zásadu „vše je dovoleno, co není zakázáno“. Tím se rozumí neporušovat kogentní ustanovení, nejednat v rozporu s dobrými mravy a nezastírat jeden právní úkon jiným anebo neobcházet smysl normy.¹⁰³ Práva a povinnosti, které si mezi sebou účastníci zvolí se označují jako *lex contractus* (smluvní zákon). V některých případech si smluvní strany individuálně domluví celý obsah smlouvy, ale často je obsah smlouvy určen odkazem na smluvní podmínky. Smluvní podmínky většinou vypracuje jedna ze stran a druhá strana s nimi souhlasí. Tyto podmínky musí být druhé straně včas poskytnuty anebo alespoň zpřístupněny. Úprava problematiky smluvních podmínek bývá součástí práva na ochranu spotřebitele, neboť je třeba při regulaci smluvních podmínek zabezpečit obecný zájem na ochraně slabší smluvní strany.¹⁰⁴

Domluví-li si smluvní strany takový obsah smlouvy, který neodpovídá žádnému ze smluvních typů, které rozpoznávají kodexy soukromého práva, jedná se o smlouvy *inominátní* neboli nepojmenované. Taková možnost má základ v § 51 o.z. Nejvyšší soud tuto kategorii smluv charakterizoval jako smlouvy, jejichž „obsah si určují sami její účastníci, kteří si upraví vzájemná práva a povinnosti, jež tvoří obsah smlouvy.“¹⁰⁵ V případě, že nastane situace, která není ve smlouvě upravena, použijí se „analogicky ta zákonná ustanovení, který upravují závazkový právní vztah obsahem a účelem nejbližší“.¹⁰⁶ Tímto způsobem je podpořena autonomie vůle účastníků při uzavírání smluv, protože nemusí při uzavření *inominátní* smlouvy uzavřít komplikovanou smlouvu vyčerpávající všechny situace a otázky, ale mohou si mezi sebou jen stručně

---

¹⁰³ HURDÍK, Jan a Petr LAVICKÝ. *Systém zásad soukromého práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, str. 91

¹⁰⁴ ŠVESTKA, Jiří a Jan DVORÁK a kol. *Občanské právo hmotné 2. 5., jubilejní aktualiz. vyd.* Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009, str. 31, 32

¹⁰⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 3. 2012, sp. zn. 23 Cdo 76/2012

¹⁰⁶ *tamtéž*

upravit určité náležitosti a v ostatním se řídit zákonnou úpravou pro smlouvu nejpodobnější.

V občanském právu se uplatňuje zásada bezformálnosti právních úkonů, a proto není určena (až na výjimky) předepsaná forma, jakou má být smlouva uzavřena. Strany si mohou určit libovolnou formu uzavření smlouvy - například ústně, písemně, elektronicky, faxem. Občanský zákoník kromě výše zmíněných možností, jimiž se smlouva uzavírá výslovně, dovoluje i uzavření smlouvy konkludentně (resp. „způsobem nevzbuzujícím pochybnost o tom, co chtěl účastník projevit“, jak stanoví § 35 odst. 1 o.z.).¹⁰⁷ Možnost volby formy smlouvy může být omezena buď zákonem, nebo dohodou účastníků, což ovšem nemusí být vykládáno jako omezení autonomie vůle účastníků, ale naopak jako jejich podpora jejich zájmů (například povinnost vydat doklad o právním úkonu, aby bylo možné dokázat, že byl takový právní úkon proveden).¹⁰⁸

---

¹⁰⁷ ŠVESTKA, Jiří a Jan DVOŘÁK a kol. Občanské právo hmotné 2. 5., jubilejní aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009, str. 32

¹⁰⁸ HURDÍK, Jan. *Zásady soukromého práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1998, str. 53

4.3. Uplatnění zásady autonomie vůle v dědickém právu

4.3.1. Individualistické pojetí dědického práva

Princip autonomie vůle lze členit na jednotlivé subprincipy, mezi něž patří i svoboda testovací¹⁰⁹ (označována též jako pořizovací či testovací volnost). Tato zásada se uplatní při dědění ze závěti a dovoluje zůstaviteli naložit se svým majetkem pro případ smrti dle jeho svobodné vůle; mezi jsou pouze zákonná omezení daná ustanoveními platného práva.¹¹⁰ Svoboda testovací je v českém právním řádu promítnuta především v § 477 odst. 1 občanského zákoníku, který uvádí: „V závěti zůstavitel ustanoví dědice, popřípadě určí jejich podíly nebo věci a práva, která jim mají připadnout. Nejsou-li podíly více dědiců v závěti určeny, platí, že podíly jsou stejné.“ V odstavci druhém pak připouští možnost závětí zřídit nadaci či nadační fond.

Uplatněním zásady testovací volnosti se projevuje individualistické pojetí dědického práva. Tímto pojetím se rozumí svobodné nakládání s předmětem vlastnictví, a to jak mezi živými (inter vivos), tak pro případ smrti (mortis causa).¹¹¹ Tato zásada byla zakotvena již v Zákoně dvanácti desek, který je písemným zachycením římského obyčejového práva, a pochází z 5. století př. n. l. Pátá deska (tabula V.) ve svém třetím odstavci říká „Uti legassit super pecunia tutelave suae rei, ita ius esto“, v překladu „Jak kdo ustanovil o svém majetku nebo o poručenství nad svým hospodářstvím, tak budiž po právu.“¹¹²

Závěť, neboli pořízení pro případ smrti, je tedy projevem svobodné vůle zůstavitele, jak má být s jeho majetkem naloženo po smrti. Protože se jedná o projev vůle konkrétní fyzické osoby, připouští se možnost pořízení mortis causa jen

---

¹⁰⁹ BEZOUŠKA, Petr. *Autonomie vůle*. Sborník *Soukromé právo na cestě: eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše*. Editor Bohumil Havel, Vlastimil Pihera. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, str. 31

¹¹⁰ RADVANOVÁ, Senta a kol. *Občanské právo hmotné 3. 5.*, jubilejní aktualiz. vyd. Editor Jiří Švestka, Jan Dvořák. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009, str. 259

¹¹¹ MIKEŠ, Jiří a Ladislav MUZIKÁŘ. *Dědické právo v teorii a praxi*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, str. 61

¹¹² SKŘEJPEK, Michal. *Texty ke studiu římského práva*. Vyd. 1. Praha: Orac, 2001, str. 34, 35

u fyzických osob a nikoli i u osob právnických.¹¹³ Tato svobodná možnost je zakotvena v Listině základních práv a svobod v čl. 11 odst. 1: „Každý má právo vlastnit majetek. Vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu. Dědění se zaručuje.“ Vlastnické právo v sobě zahrnuje mimo jiné oprávnění vlastníka s věcí nakládat (*ius disponendi*). Dispozice s věcí se realizuje prostřednictvím právních úkonů a pro případ smrti je tímto úkonem závěť jako jednostranný právní úkon pořizovatele.¹¹⁴ Dalším vyjádřením vůle zůstavitele je listina o vydědění. Pro oba tyto právní úkony platí jak obecná ustanovení týkající se právních úkonů (hlava čtvrtá, § 34 - 51 občanského zákoníku), tak i další náležitosti, které musí splňovat právě z důvodu, že se jedná o pořízení pro případ smrti.¹¹⁵ Jednou ze skutečností ovlivňující obsah závěti je institut neopomenutelného dědice, který je projevem principu familiarizace, a při jehož uplatnění dochází k významnému omezení principu autonomie vůle. Možností, jak se vyhnout příkázání povinného podílu neopomenutelnému dědici, je institut vydědění, který je ovšem vázán na přísné podmínky stanovené zákonem.

4.3.2. Princip individualizace a princip familiarizace v dědickém právu a institut neopomenutelného dědice

Individualistické pojetí dědického práva, tedy neomezená možnost zůstavitele nakládat se svým majetkem pro případ smrti, se v naší právní úpravě střetává s principem familiarizace, podle kterého se dědicem stává osoba pokrevně či jinak příbuzensky spjatá se zůstavitelem.

Uplatnění svobody testovací můžeme zaznamenat již v římském právu. Byla projevem dispozičního práva jako jednoho z dílčích oprávnění vycházející z práva vlastnického. Zůstavitel měl možnost vybrat si ze svých zákonných dědiců i jen jednoho jako dědice testamentárního, anebo si mohl prostřednictvím institutu adopce pro případ smrti zvolit svého dědice, ačkoli vlastních potomků neměl. Římské právo

---

¹¹³ MIKEŠ, Jiří a Ladislav MUZIKÁŘ. *Dědické právo v teorii a praxi*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, str. 59

¹¹⁴ ŠVESTKA, Jiří a Jan DVORÁK a kol. *Občanské právo hmotné 1. 5.*, jubilejní aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009, str. 299

¹¹⁵ HAVRÁNKOVÁ, Alena. Závěť - jednostranný právní úkon. *Právní rádce*. Praha: Economia a.s., roč. 2002, č. 7, str. 14 a násl.

mělo zvláštní pravidlo týkající se tzv. dědiců domácích (heredes domestici). Tato skupina dědiců podléhala rodinné moci zůstavitele za jeho života a dědictví na ně přecházelo okamžikem smrti zůstavitele, i kdyby se tak mělo stát proti jejich vůli.¹¹⁶ Jedná se tedy o zesílený princip familiarizace, nicméně nikoli vždy ve prospěch obmyšleného dědice a s jeho souhlasem.

Princip autonomie vůle je v normách dědického práva postupně posilován a dochází k rozšiřování prostoru pro uplatnění testovací svobody. V socialistických zákonících byla autonomie vůle a smluvní volnost obecně potlačována, a to platí i pro ustanovení týkající se dědického práva. Tendence zvyšující se úlohy testovací volnosti je patrná při srovnání úprav občanských zákoníků v jejich původním znění z let 1950 a 1964, platné právní úpravy a nového občanského zákoníku. Při nakládání s majetkem pro případ smrti formou závěti ukládá zákon zůstaviteli omezení. Chrání tak neopomenutelné dědice, kterým musí připadnout alespoň jejich zákonem stanovený podíl¹¹⁷ (tzv. povinný podíl, určuje se poměrem k podílu, který by dědici náležel při dědění ze zákona). Srovnáme si proto ustanovení jednotlivých občanských zákoníků vymezující okruh neopomenutelných dědiců a míru, v jaké na ně musí zůstavitel v závěti pamatovat:

- i. Občanský zákoník z roku 1950 (zákon č. 141/1950 Sb.), v původním znění z roku 1950:
§ 551: „Závěť je neplatná potud, pokud pořizovatel nezůstavil svým nezletilým potomkům tolik, kolik činí cena celého jejich zákonného podílu, anebo pokud nezůstavil jiným svým potomkům nebo tomu z rodičů anebo ze starých rodičů, který je v době zůstavitelova úmrtí v nouzi a už práce neschopný, tolik, kolik činí cena tří čtvrtin podílu, který by jim náležel podle ustanovení o dědění ze zákona.“
- ii. Občanský zákoník z roku 1964 (zákon č. 40/1964 Sb.), v původním znění z roku 1964:

---

¹¹⁶ KINCL, Jaromír, Valentin URFUS a Michal SKŘEJPEK. *Římské právo*. 2., dopl. a přeprac. vyd., V nakl. Beck 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1995, xxii, 386 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 34-064-0082-5

¹¹⁷ SCHELLEOVÁ, Ilona. *Dědictví a dědické právo*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2007, vi, 228 s. Právo pro denní praxi, str. 1-4

§ 479: „Nezletilým potomkům se musí dostat aspoň tolik, kolik činí jejich dědický podíl ze zákona, a zletilým potomkům aspoň tolik, kolik činí tři čtvrtiny jejich dědického podílu ze zákona. Pokud závěť tomu odporuje, je v této části neplatná.“

iii. Občanský zákoník z roku 1964 (zákon č. 40/1964 Sb.), v platném znění:

§ 479: „Nezletilým potomkům se musí dostat aspoň tolik, kolik činí jejich dědický podíl ze zákona, a zletilým potomkům aspoň tolik, kolik činí jedna polovina jejich dědického podílu ze zákona. Pokud závěť tomu odporuje, je v této části neplatná, nedošlo-li k vydědění uvedených potomků.“

iv. Nový občanský zákoník, (zákon č. 89/2012 Sb.):

§ 1643, odst. 1: „Nepominutelnými dědici jsou děti zůstavitele a nedědí-li, pak jsou jimi jejich potomci.“

odst. 2: „Je-li nepominutelný dědic nezletilý, musí se mu dostat alespoň tolik, kolik činí tři čtvrtiny jeho zákonného dědického podílu. Je-li nepominutelný dědic zletilý, musí se mu dostat alespoň tolik, kolik činí čtvrtina jeho zákonného dědického podílu.“

§ 1492: „Pořízením pro případ smrti nelze zkrátit povinný díl nepominutelného dědice, který se práva na povinný díl nezřekl a nedošlo-li ani k vydědění. Pokud tomu pořízení pro případ smrti odporuje, náleží nepominutelnému dědici povinný díl.“

Z výše uvedených ustanovení je zřejmá tendence zužování okruhu i práv nepominutelných dědiců, a to ve třech rovinách. Příklady demonstrují postupné zmenšování dědického podílu nepominutelného dědice (např. u zletilých potomků se povinný podíl snižoval z původních $\frac{3}{4}$ až na $\frac{1}{4}$ zákonného podílu. Snižování povinného podílu nepominutelným dědicům rozšiřuje zůstavitelovu možnost nakládat se zbylým majetkem podle své vůle, čímž dochází k výraznějšímu uplatňování principu autonomie vůle zůstavitele. Další rovinou, která je zákonem postupně měněna, je okruh

osob neopomenutelných dědiců. Za ABGB právo na povinný podíl příslušelo i vnukům a pravnučkám.¹¹⁸ V občanském zákoníku z roku 1950 je dokonce pamatováno na rodiče či prarodiče, kteří nejsou schopni uživit se sami a jsou v nouzi, a zákon jim přiznával podíl $\frac{3}{4}$ zákonného podílu. Okruh neopomenutelných dědiců se zužoval a nový občanský zákoník přináší novinku v podobě přechodu povinného podílu patřící neopomenutelnému dědici-potomkovi na jeho vlastní potomky.

Další změny nastaly v důsledcích, které zákon spojuje s nerespektováním velikosti povinných podílů. V dřívějších úpravách se považovala za neplatnou ta část závěti, ve které zůstavitel nerespektoval povinné podíly dědiců. Neplatnost takové závěti byla absolutní a nastala již na základě uvedeného ustanovení. Občanský zákoník č. 40/1964 Sb. byl novelizován z. č. 509/1991 Sb., a tím vešlo v účinnost dne 1.1. 1992 nové ustanovení § 40a, které zakotvuje relativní neplatnost právního úkonu. § 40a doslova říká: „Jde-li o důvod neplatnosti právního úkonu podle ustanovení § 49a, § 140, § 145 odst. 2, § 479, § 589, § 701 odst. 1, § 775 a § 852b odst. 2 a 3, považuje se právní úkon za platný, pokud se ten, kdo je takovým úkonem dotčen, neplatnosti právního úkonu nedovolá. (...)“ Toto ustanovení výslovně jmenuje § 479, který se týká neopomenutelných dědiců, a z toho vyplývá, že pokud by se dědici na základě závěti dostalo méně, a byl by zůstavitelovým právním úkonem dotčen, může se tento opomenutý dědic dovolat relativní neplatnosti závěti.¹¹⁹ Nový občanský zákoník pak výslovně přiznává neopomenutelnému dědici nárok na jeho povinný podíl pro případ, kdyby závěť odporovala ustanovení určující velikost povinného podílu náležející příslušnému dědici.

4.3.3. Autonomie vůle dědice

Poslední vůle zůstavitele vyjádřená v závěti má svého adresáta, kterým je obmyšlený dědic. Nicméně předpokladem nabytí dědictví smrtí zůstavitele je absence prohlášení dědice, ve kterém dědictví odmítá. Může nastat případ, že dědic o dědictví

---

¹¹⁸ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: velký akademický komentář. Úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008. 1.svazek*. Praha: Linde, str. 1268

¹¹⁹ tamtéž

nestojí, a proto není možné mu jej vnucovat. Občanský zákoník v § 463 a násl. upravuje institut odmítnutí dědictví a umožňuje tak dědici projevit jeho svobodnou vůli a dědictví za stanovených podmínek odmítnout. Dopad prohlášení o odmítnutí dědictví je nezvratný a není možné ho odvolat. Přijetím resp. odmítnutím nabytého dědictví dochází tedy k realizaci autonomie vůle dědice. Takovéto rozhodnutí patří k osobním právům dědice. Omezením tohoto práva je případ, kdy je dlužník v úpadku a byl prohlášen konkurs. Pak se uplatní ustanovení zákona č. 182/2006 o úpadku a způsobech jeho řešení, § 246 odst. 4: „Právní úkon, kterým dlužník po prohlášení konkursu odmítne přijetí daru nebo dědictví bez souhlasu insolvenčního správce, je neplatný. Totéž platí, jestliže dlužník uzavře bez souhlasu insolvenčního správce dohodu o vypořádání dědictví, podle které má z dědictví obdržet méně, než činí jeho dědický podíl.”

Další podmínkou pro úspěšné odmítnutí dědictví je zdržení se jakéhokoli jednání, kterým dává dědic najevo, že dědictví odmítnout nechce (§ 465). I výslovné prohlášení o odmítnutí dědictví s výhradou či podmínkou by nemělo za následek odmítnutí dědictví, protože zákon s takovýmto prohlášením již účinky odmítnutí dědictví nespojuje (§ 466 o.z.).¹²⁰

Nový občanský zákoník dává kromě institutu odmítnutí dědictví dědici další možnost, jak se případnému nabytí dědictví vyhnout. Tato možnost je upravena v § 1484 n.o.z. a nazývá se „zřeknutí se dědického práva“. Základním dokumentem tohoto institutu je smlouva se zůstavitelem uzavřená za jeho života formou veřejné listiny. Podstata ujednání spočívá ve zřeknutí se práva k nabytí dědictví a zákon umožňuje, aby toto zřeknutí působilo i vůči potomkům zříkajícího se dědice. Dále platí, že ten, kdo se zřekne dědického práva, zříká se i práva na povinný podíl, tzn. podíl náležející neopomenutelnému dědici (n.o.z. používá termín *nepominutelný* dědic). Jako druhou možnost uvádí n.o.z. výše zmiňované odmítnutí dědictví a přidává možnost dědictví odmítnout s výhradou povinného podílu, což současná právní úprava neumožňuje.

---

¹²⁰ MIKEŠ, Jiří a Ladislav MUZIKÁŘ. *Dědické právo v teorii a praxi*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, str. 27-31

4.4. Uplatnění zásady autonomie vůle v rodinném právu

V rodinném právu nacházíme uplatnění principu autonomie vůle ve všech jeho oblastech a napříč různými instituty. Například manželství není nic jiného než společenství dvou lidí založené na smluvním charakteru, do kterého se vstupuje dobrovolně, na základě svobodné vůle snoubenců. Naprostá volnost téměř nelimitovaná zákonem se objevuje mezi (citovým) vztahem muže a ženy a osobními vztahy mezi rodinnými příslušníky vůbec. Jaké si kdo zachovává postavení, jak se projevuje rovnost muže a ženy jako předpoklad pro uplatnění svobody vůle, to vše spadá do tématu autonomie vůle v rodinném právu. Vypůjčím si dva citáty, které charakterizují oblast rodinných vztahů a limity rodinného práva velmi trefně: „Rodinné právo je odvětvím, jehož předmětem jsou poměry osobního života, které na pohled nejméně snesou zasahování zevní moci“ (E. Svoboda) a „Rodina je skalnatý ostrov, který rodinné právo svými vlnami může pouze omývat.“ (A. C. Jemola).¹²¹ Pokusím se popsat jakým způsobem dochází v rodinném právu k uplatňování autonomie vůle, a kde naopak svoboda jedince naráží na limity dané zákonem, zejména za účelem ochrany práv jiného člověka.

V mnoha evropských zemích byla autonomie vůle v rodinném právu ovlivněna nerovnoprávností žen a mužů, a proto byla tato zásada potlačována ještě i v 2. pol. 20. století, ač se jednalo o státy demokratické. U nás během období socialismu utrpěla nejen oblast práva rodinného, ale i celé odvětví soukromého práva, protože autonomie vůle byla záměrně potlačována, což se projevilo zejména eliminací svobodného rozhodování v oblasti autonomie smluvní.¹²² Nicméně ani dnešní úprava rodinného práva není zcela vyhovující. K. Eliáš uvádí, že stále přetrvává tendence velmi podrobné úpravy práv a povinností jednotlivce v privátní sféře,¹²³ a zejména v rodinném právu

---

¹²¹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009, str. 20

¹²² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Autonomie vůle v rodinném právu v česko-italském porovnání*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2003, str. 15 a 16

¹²³ ELIÁŠ, Karel a Michaela ZUKLÍNOVÁ. *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva*. 1. vyd. Praha: Linde Praha, 2001, str. 95

pak chybí začlenění změn daných novou společenskou situací. Klade důraz na reflexi nových forem rodinného soužití, i například nových způsobů reprodukce způsobených medicínským pokrokem, a dodává, že je nezbytné, aby se normy rodinného práva těmto společenským změnám pružně přizpůsobily.¹²⁴

4.4.1. Limity rodinného práva

Ochrana nedotknutelnosti osoby a jejího soukromí, ochrana dětí a rodiny jsou garantovány Listinou základních práv a dalšími právními předpisy a mezinárodními dokumenty. Projevem této úcty k člověku je právě autonomie vůle jako základní zásada soukromého práva, na niž lze nahlížet jako důsledek projevu práva na svobodu. Je třeba uvést, že autonomie vůle není neomezená, a proto neexistuje ani neomezená svoboda. Princip autonomie vůle bude vždy limitován zásadou rovnosti.¹²⁵ Svoboda člověka končí tam, kde začíná svoboda jiného.

Je však nezbytné odlišovat oblast rodinného práva, kde se princip autonomie vůle uplatňuje téměř bezvýhradně, a oblast, jež si žádá vyšší míru právní regulace. J. Hurdík zastává názor, že v oblasti rodinného práva „zásadně platí zásada kogentnosti“¹²⁶ neboli, že se mohou účastníci odchýlit od zákona jen v případech, kdy to výslovně připouští. Přirovnává právo rodinné k právu pracovnímu, co do míry kogentních norem a řídkému výskytu ustanovení dispozitivních. Na toto pojetí reaguje Z. Králíčková se svou polemikou, ve které vyjadřuje nesouhlas s názorem, že by bylo rodinné právo vedeno zásadně zásadou kogentnosti, neboť uvádí, že rodinné právo nelze zúžit pouze na okruh statusových otázek, pro něž je kogentnost norem charakteristická. Rozděluje oblast rodinných práv na tzv. disponovatelná a nedisponovatelná, přičemž do první skupiny řadí práva majetková a osobně majetková

---

¹²⁴ ELIÁŠ, Karel a Michaela ZUKLÍNOVÁ. *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva*. 1. vyd. Praha: Linde Praha, 2001, str. 98

¹²⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Autonomie vůle v rodinném právu v česko-italském porovnání*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2003, str. 43

¹²⁶ HURDÍK, Jan. *Zásady soukromého práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1998, str. 67

a do druhé práva osobního charakteru.¹²⁷ Co se týče nové právní úpravy, která ještě nevešla v účinnost, K. Eliáš uvádí, že východiskem pro úpravu otázek statusových v novém občanském zákoníku, zejména pro úpravu rodinných poměrů fyzických osob, bylo především „vyjádření zásadní kogentnosti úpravy“ této materie.¹²⁸

Limity autonomie vůle v rodinném právu můžeme rozdělit na několik skupin. Z. Králíčková považuje za obecný limit autonomie vůle samotnou povahu práv a povinností, čímž navazuje na dělení rodinných práv na práva nedisponovatelná a disponovatelná. Nedisponovatelná práva charakterizuje jejich nepřevoditelnost, nezrušitelnost, nezaniknutelnost a nepromlčitelnost - jedná se tedy o práva absolutní. Takovými právy jsou práva osobnostní (§ 11 občanského zákoníku) a stejnou povahu mají například práva a povinnosti mezi manželi, uvedená v § 18 zákona o rodině, ve větě druhé: „Jsou povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí.“ Jelikož mají tato ustanovení kogentní povahu, není dovoleno s nimi disponovat. Na pomezí pak je například právo na výživné, které spadá do skupiny práv osobně-majetkových a které je ze své podstaty nedisponovatelné co do své existence a minimální výše. Jelikož se jedná o nezadatelné právo oprávněného, nelze připustit dohodu, která by toto právo vylučovala nebo omezovala. Zákon ovšem nevylučuje možnost dohody o změně povinného výživného ve prospěch oprávněného, tedy aby mu bylo poskytováno ve vyšší míře a déle, než po dobu stanovenou zákonem.

Dalším limitem mohou být korektivy sociálního charakteru, jako jsou dobré mravy a zákaz zneužití subjektivních práv. Tyto limity omezují autonomii vůle jednoho člověka ve prospěch druhého, pokud jsou pro to relevantní důvody chránící jeho sociální zájmy.¹²⁹ Dobré mravy jsou definovány jako pravidla morálního charakteru

---

¹²⁷ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Autonomie vůle v rodinném právu v česko-italském porovnání*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2003, str. 38 a 39

¹²⁸ ELIÁŠ, Karel a Michaela ZUKLÍNOVÁ. *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva*. 1. vyd. Praha: Linde Praha, 2001, str. 134

¹²⁹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Autonomie vůle v rodinném právu v česko-italském porovnání*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2003, str. 43

přetrvávající ve společnosti určité době a místě.¹³⁰ V zákoně o rodině najdeme odkaz na dobré mravy v ustanovení § 90 odst. 2, který říká, že osobně-majetkové právo spočívající v nároku na výživné nebude oprávněnému přiznáno v případě, že by to bylo v rozporu s dobrými mravy. Toto ustanovení je reflexí známé právní věty G. Jellineka, že právo je minimum morálky.

J. Hurdík používá pro další skupinu limitů označení „sociálně determinované tendence“,¹³¹ což jsou nástroje určené ke zmírnění nerovnosti mezi subjekty a zaměřené na ochranu slabšího a zranitelnějšího. Částečně se tyto instituty příčí zásadě rovnosti subjektů soukromého práva (J. Hurdík užívá silného vyjádření, že „zpochybňují samotné základy soukromého práva“),¹³² nicméně jejich aplikace je společensky nevyhnutelná. Z. Králíčková na tuto otázku nahlíží poněkud odlišně. V aplikaci výše zmíněných limitů při ochraně slabšího partnera anebo nezletilého dítěte vidí naopak prohloubení principu rovnosti stran, protože „touto ochranou se kompenzují některé faktické nerovnosti, k nimž dochází při prosazení formální rovnosti“.¹³³ Zejména se tyto limity v rodinném právu uplatní při ochraně nezletilého dítěte. Ačkoli by rodičovská zodpovědnost a její výkon měly být zásadně v zájmu dítěte, je třeba upravit případy, kdy tomu tak není, a kdy nastupují prostředky soukromého nebo veřejného práva k ochraně dítěte jako slabší strany v nerovném vztahu dítě - rodič.¹³⁴ Dochází pak k omezení autonomie vůle rodičů, resp. některých rodičovských práv, pokud je to v zájmu dítěte. Příkladem mohou být majetkové zájmy dítěte; jsou-li odlišné než zájmy jeho rodičů, je třeba vždy respektovat řešení ve prospěch dítěte. Přednost zájmu dítěte je upravena v § 31 odst. 2 z. o r., ve větě první, : „Při výkonu práv a povinností uvedených v odstavci 1 jsou rodiče povinni důsledně chránit zájmy dítěte (...).“ Další úpravu najdeme v Úmluvě o právech dítěte,¹³⁵ která obsahuje široký katalog práv dítěte,

---

¹³⁰ ŠVESTKA, Jiří a Jan DVOŘÁK a kol. *Občanské právo hmotné 1. 5.*, jubilejní aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009, str. 104

¹³¹ HURDÍK, Jan. *Zásady soukromého práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1998, str. 43

¹³² tamtéž

¹³³ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Autonomie vůle v rodinném právu v česko-italském porovnání*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2003, str. 37

¹³⁴ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009, str. 72

¹³⁵ vyhlášená pod č. 104/1991 Sb.

a to občanských, kulturních, sociálních i politických.¹³⁶ Staví do popředí zájem dítěte za každých okolností (např. článek 18).

Druhým případem, kdy je autonomie vůle limitována potřebou ochrany slabší strany, je ochrana slabšího partnera. Jak pravdivě poznamenává Z. Králíčková, tímto slabším partnerem je většinou žena. Příčiny této nerovnosti vidí v rozdílném ekonomickém postavení, které je ve většině domácností způsobené ženinou úlohou spočívající ve výchově dětí, a tím pádem oslabením její pozice na pracovním trhu.¹³⁷ Pro tyto případy zákon upravuje nástroje sloužící k ochraně slabšího partnera. Zákon o rodině napravuje případnou nerovnost mezi manžely institutem nazvaným „vyživovací povinnost mezi manžely“ upraveným v § 91. Podobnou funkci má i tzv. odstupné, kdy soud přizná manželovi, jehož podíl na rozpadu manželství byl výrazně nižší, výživné až na tři roky, čímž dochází k prodloužení vyživovací povinnosti i do doby po zániku manželství.

4.4.2. Předmanželská, manželská smlouva a manželské majetkové právo

Manželství jako dobrovolný svazek dvou svobodných lidí, pro jehož uzavření a trvání platí však pravidla, si lze představit jako smlouvu. Smluvní charakter, má nejenom manželství, ale i zasnoubení a předmanželská smlouva, případně jakákoli inominátní smlouva uzavřená mezi manželi. U zasnoubení dochází k projevu vůle obou „smluvních“ stran, tedy k oboustrannému konsensu. Zasnoubení můžeme připodobnit k smlouvě o smlouvě budoucí, nicméně i zde je třeba dvou projevů vůle. Narozdíl od manželství lze však zasnoubení zrušit opět pouhým souhlasným oboustranným projevem vůle; institut zasnoubení není v českém právu zakotven. Níže se budu věnovat institutu předmanželské a manželské smlouvy, které v sobě zahrnují uplatnění principu autonomie vůle v rodinném právu i principu smluvní svobody.¹³⁸

---

¹³⁶ KOVAŘÍK, Jiří. *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2001, str. 19

¹³⁷ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Autonomie vůle v rodinném právu v česko-italském porovnání*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2003, str. 48

¹³⁸ tamtéž, str. 80, 81

Stávající právní úprava upravuje institut manželské i předmanželské smlouvy v § 143a o.z. Manželům je dovoleno rozšířit či zúžit společné jmění manželů, anebo vyhradit zčásti či zcela vznik společného jmění manželů ke dni zániku manželství, a to notářským zápisem. Předmanželská smlouva (není však takto výslovně pojmenována) je upravena v odstavci 3 a dovoluje uzavřít smlouvu o budoucí úpravě majetkových vztahů v manželství, též formou notářského zápisu.

Nový občanský zákoník přináší do oblasti manželského práva majetkového nová ustanovení v duchu rozšiřování principu autonomie vůle, v tomto případě autonomie vůle snoubenců či manželů. Také výslovně nezakotvuje institut předmanželské smlouvy, zakotvuje však tři typy režimů, jak spravovat majetek snoubenců či manželů.¹³⁹ *Režim zákonný* se uplatní, není-li smluveno jinak, anebo není-li zde závažný důvod pro zúžení či zrušení stávajícího rozsahu společného jmění (*režim založený rozhodnutím soudu*). Posledním typem je režim smluvený, v jehož rámci si mohou snoubenci či manželé ujednat „režim oddělených jmění, režim vyhrazení vzniku společného jmění ke dni zániku manželství a režim rozšíření nebo zúžení rozsahu společného jmění v zákonném režimu“.¹⁴⁰ Podmínkou je však uzavření smlouvy o manželském režimu formou veřejné listiny. Uzavírají-li tuto smlouvu snoubenci, smlouva nabývá účinnosti uzavřením manželství. Zákon výslovně opakuje, že se smlouva může týkat jakéhokoli ujednání, nezakazuje-li to zákon. Tento princip je formulován i v n.o.z. v § 1 odst. 2 větě první.¹⁴¹ Autonomie vůle manželů je rozšířena dalším ustanovením, a to možností uspořádat si majetkové poměry i pro případ zániku manželství (§ 718 odst. 2 n.o.z.). Nicméně věta druhá tohoto ustanovení upozorňuje, že dojde-li k uspořádání majetkových poměrů manželů i pro případ zániku manželství smrtí, nejedná se již o smlouvu dle této části zákona, ale o smlouvu *dědickou*.

K otázce manželských smluv zmiňuje Z. Králíčková, že byly v minulosti rozlišovány předmanželské smlouvy pro případ smrti a předmanželské smlouvy pro případ rozvodu, přičemž byly v dřívější době smlouvy pro případ rozvodu odsuzovány

¹³⁹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 708 a násl.

¹⁴⁰ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 717 odst.1

¹⁴¹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 1 odst.2, věta první: „Nezakazuje-li to zákon výslovně, mohou si osoby ujednat práva a povinnosti odchylně od zákona.“

jako smlouvy podporující zánik manželství.¹⁴² Králíčková zastává názor, že předmanželská smlouva může plnit právě naopak preventivní funkci proti rozpadu či rozvodu manželství. Ohledně smlouvy pro případ smrti pak konstatuje, že za použití § 476 odst. 3 o.z., který říká, že „Společná závěť více zůstavitelů je neplatná.“ nelze vůbec mluvit o platné manželské či předmanželské smlouvě, ale takový úkon se bude posuzovat jako neplatná závěť.¹⁴³

4.4.3. Jméno a příjmení

Problematikou jména a příjmení se zabývá především zákon o matrikách, jménu a příjmení (z. č. 301/2000 Sb. v platném znění). Ačkoli problematika matrik spadá svou povahou do odvětví práva veřejného, velmi úzce souvisí s právem rodinným. Tedy s okruhem právních otázek, jejichž úpravu můžeme najít v zákoně o rodině, ale také v občanském zákoníku. Protože se domnívám, že otázky týkající se jména a příjmení fyzických osob tvoří neodmyslitelně integritu jedince a týkají se každé fyzické osoby bez ohledu na pohlaví, národnost či postavení, rozhodla jsem se věnovat se této problematice v kapitole o rodinném právu. Budu se zabývat i otázkou, jaké má jedinec možnosti své jméno ovlivnit, případně změnit, a jaká pro tyto situace platí pravidla.

Matrikou se rozumí evidence narození, uzavření manželství a úmrtí fyzických osob, ale také v sobě tento pojem zahrnuje úřad spravující výše zmíněné evidence, anebo knihu se zapisovanými údaji. Matriční úřad tedy vede tři knihy - knihu narození, knihu manželství a knihu úmrtí. Jméno a příjmení fyzické osoby se zapisuje do knihy narození, když se dítě narodí, dále pak dochází (resp. může docházet) ke změně jména při uzavření manželství, anebo může být jméno změněno kdykoli během života fyzické osoby, pokud jsou k tomu adekvátní důvody.¹⁴⁴

---

¹⁴² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Autonomie vůle v rodinném právu v česko-italském porovnání*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2003, str. 97 a 98

¹⁴³ tamtéž, str. 105

¹⁴⁴ HENYCH, Václav. *Zákon o matrikách, jménu a příjmení: s poznámkami a souvisejícími předpisy*. Vyd. 1. Praha: IFEC, 2002, str. 6-14

Volba jména dítěte rodiči

Při narození dítěte se provede zápis jeho jména a příjmení do knihy narození. Dítě má po svém narození právo na jméno. Stanoví tak Deklarace práv dítěte (New York, 1959) ve své třetí zásadě.¹⁴⁵ Právo na jméno patří mezi základní práva fyzických osob a vedle rodného čísla patří mezi nejdůležitější identifikační znaky osoby.¹⁴⁶ Česká úprava výslovně nezakotvuje právo na jméno tak, jak se objevuje v mezinárodních dokumentech, ale v § 61 z. o matrikách stanoví, že „Občan má právo i povinnost užívat při jednání před orgány veřejné moci (dále jen „úřední styk“) jméno, popřípadě jména, která jsou uvedena v jeho rodném listu vydaném matričním úřadem.“

V této fázi mají na výběr jména dítěte rozhodující vliv jeho rodiče (případně osvojitelé u výběru jména pro nezletilé dítě, a to do 6 měsíců od právní moci rozsudku o osvojení¹⁴⁷). Právo určit dítěti jméno je zahrnuto v rodičovské zodpovědnosti, a jsou-li oba rodiče této zodpovědnosti zbaveni, určí dítěti jméno soud.¹⁴⁸ Je důležité si uvědomit, že jméno zapsané v rodném listě je nutno užívat v přesném znění při úředním styku, ovšem mimo něj není zakázáno užívat v podstatě jakékoli jméno. Dochází k uplatnění zásady obsažené v Listině základních práv a svobod „každý může činit, co není zákonem zakázáno“, a proto záleží na vůli jedince, jaké jméno bude užívat. Běžné je užívání pseudonymů, uměleckých jmen, přezdívek či cizích podob českých jmen namísto jména původního.¹⁴⁹

Volba jména pro dítě je zcela zásadním krokem, které může jedince ovlivnit po celý zbytek života. Zákon o matrikách proto stanoví řadu pravidel, které musí rodiče respektovat, jinak matrikář jejich žádosti nevyhoví. Co se týče příjmení, § 19 z. o matrikách dává jednoduchý návod - buď bude mít dítě společné příjmení rodičů, případně jednoho z nich, a není zde prostor pro volbu jiných příjmení. Rodiče mají

---

¹⁴⁵ HENYCH, Václav. *Zákon o matrikách, jménu a příjmení: s poznámkami a souvisejícími předpisy*. Vyd. 1. Praha: IFEC, 2002 str. 63

¹⁴⁶ tamtéž, str. 153

¹⁴⁷ § 64 z. č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů

¹⁴⁸ § 18 z. č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů

¹⁴⁹ HENYCH, Václav. *Zákon o matrikách, jménu a příjmení: s poznámkami a souvisejícími předpisy*. Vyd. 1. Praha: IFEC, 2002, str. 153, 154

širokou možnost výběru při volbě jména dítěte. Restriktivní pravidla jsou vyjmenována v § 62 z. o matrikách a dají se shrnout takto:

Do matriční knihy nelze zapsat:

- jména zkomolená, zdrodnělá, domácká
- ženské jméno dítěti mužského pohlaví a naopak (připouští se jména, která mají pro obě pohlaví stejný tvar, např. Nikola)
- jméno stejné jako má žijící sourozenec, mají-li děti společné rodiče
- při pochybnostech, zda vybrané jméno splňuje požadavky zákona, musí rodiče předložit znalecký posudek.

Nevylučuje se však možnost zápisu jména cizojazyčného, resp. jeho české podoby, ovšem musí v některém jazyce skutečně existovat. Na matrice je k nahlédnutí seznam jmen, a teprve když se žádané jméno v tomto seznamu nevyskytuje, mohou se rodiče obrátit na znalce. Další možností při určování jména je volba dvou jmen najednou. Rodiče musí respektovat pravidlo obsažené v § 18 z. o matrikách, totiž že při volbě dvou jmen tato nesmí být stejná. Pak je ovšem třeba dodržovat používání obou jmen v úředním styku.¹⁵⁰

Změna jména a příjmení

Právo na jméno a příjmení se řadí k základním právům jedince a právo na ochranu jména je výslovně zakotveno v Listině základních práv a svobod i v občanském zákoníku.¹⁵¹ Nejvyšší správní soud se vyjádřil, že příjmení osoby je nejen chráněno ústavně, ale i jako součást práva na rodinný život a soukromí též článkem 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.^{152, 153} Domnívám se, že málokterá vnější charakteristika jedince je tak úzce spjata s jeho osobní integritou, jako právě jeho jméno. Jméno osoby může prozradit o jedinci mnoho informací. Nevhodná volba jména může zasáhnout do důstojnosti člověka či jeho pověsti. Jméno

---

¹⁵⁰ HENYCH, Václav. *Zákon o matrikách, jménu a příjmení: s poznámkami a souvisejícími předpisy*. Vyd. 1. Praha: IFEC, 2002, str. 154-158

¹⁵¹ § 11 z. č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

¹⁵² vyhlášená pod č. 209/1992 Sb.:

¹⁵³ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 27. 5. 2010, sp. zn. 1 As 26/2011 - 55, odst. 22

a jeho ochrana úzce souvisí s ostatními složkami ochrany osobnosti. Jméno se může projevit jako nevhodné až nežádoucí v některých situacích a životních obdobích, např. při dlouhodobém pobytu v cizině, anebo při vstupu do určitých zemí. Dále není výjimkou existence případů, že dítě z určitých důvodů nechce být nositelem stejného jména, jako jeho rodiče. Zákon proto umožňuje fyzickým osobám, aby si ve vážných a odůvodněných případech zažádali o změnu jména nebo příjmení. Svobodná volba jména či příjmení není neomezená a zákon tento postup majiteli problematického jména či příjmení umožňuje jako krajní možnost, nikoli jako módní záležitost či kratochvíli jedince. Předpokladem je tedy žádost osoby, případně jejích zákonných zástupců. Matriční zákon v § 72 jmenuje tři hlavní důvody pro změnu jména: dosavadní jméno nebo příjmení je hanlivé, směšné nebo je pro to jiný zvláštní důvod. Při volbě nového jména platí stejná omezení jako pro výběr jména dítěte podle § 62.

Změna příjmení může také spočívat v nahrazení užívaného příjmení více příjmeními. Podmínkou však je, že taková změna bude splňovat jeden z důvodů uvedených v § 72 z. o matrikách, totiž směšnost, hanlivost, anebo je zde jiný vážný důvod. Zákon dovoluje užívání dvou příjmení pouze v taxativně stanovených případech, a to nabyla-li osoba dvou příjmení již v minulosti, podle předchozí právní úpravy (v souladu se zásadou ochrany nabytých práv¹⁵⁴), anebo v souvislosti s uzavřením manželství či pokud převezme dítě dvě příjmení po rodičích, kteří jsou již z minulosti oprávněni dvě příjmení používat (další případy, kdy může mít dítě dvě příjmení stanoví zákon o rodině). Nicméně Nejvyšší správní soud judikoval, že dochází-li ke změně příjmení podle § 72 matričního zákona, nelze přitom aplikovat § 70 tohoto zákona, totiž taxativně vyjmenované případy užívání dvou příjmení. Nejvyšší správní soud tedy povolil žadateli užívání dvou příjmení pro vážné důvody (§ 72 odst. 2 z. o m.), aniž by se žadatelův případ dal podřadit pod jednu z podmínek uvedenou v § 70 z. o m.¹⁵⁵

Zvláštním případem zmiňovaném v § 72 odst. 5 je změna jména u osob, u kterých probíhá změna pohlaví. Změna jména je v tomto případě vhodná nejen

---

¹⁵⁴ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 27. 5. 2010, sp. zn. 1 As 26/2011 - 55, odst. 29

¹⁵⁵ tamtéž, odst. 37

z osobního hlediska, ale je i společensky žádoucí. Kromě žádosti je třeba předložit potvrzení zdravotnického zařízení. V těchto případech je většinou zvoleno neutrální jméno i příjmení, např. Míla Janů.¹⁵⁶

Příjmení ženy

Základním pravidlem, kterým se řídí forma příjmení ženy, je soulad příjmení s pravidly české mluvnice. Toto pravidlo zakotvuje i zákon o matrikách v § 69. Dovoluje však nechat si do matriční knihy zapsat stejné příjmení, ovšem ve formě, která neodpovídá pravidlům české mluvnice, a to pokud tak stanoví mezinárodní smlouva. Žena si poté na základě žádosti zvolí jen jednu formu a tuto bude užívat. Na výše uvedená pravidla nemá vliv ani místo ženina narození, ani její státní občanství.

Problematika ženského příjmení se stala často diskutovanou společenskou otázkou, na jejíž řešení existuje mnoho názorů. Zastánci klasického užívání ženského příjmení s koncovkou -ová mají oporu nejen v zákoně, který klade důraz na respektování pravidel české mluvnice, ale také argumentují běžným užíváním ženského příjmení, které v mužské podobě může působit problémy. Jmenuje-li se muž např. Horst, nedělá skloňování jeho jména problémy („panu Horstovi“). Pokud by žena užívala tohoto příjmení v nepřechýlené podobě, tedy paní Horst, nastává otázka, zda např. ve větě „napíšeme paní Horst“ dochází k jasnému vyjádření našeho záměru. Není totiž jasné, zda jsme měli na mysli 3. pád či 4. pád.

I přes všechna úskalí, která mohou nastat s užíváním mužské formy příjmení, jsem zastáncem možnosti volby. Existuje nesčetné množství životních situací, kde nám je možnost volby umožněna (a kolikrát se jedná o situace s nikoli tak vážným společenským dopadem, jako je důsledek vlastní volby jména). Zákon nedává ženám příliš možností, jak si požádat o užívání mužské varianty jména. Podotýkám, že se nyní nezabývám otázkou užívání příjmení ženy, kde se vyskytuje jakýkoli cizí prvek (smíšená manželství, odlišná státní občanství rodičů atp.). Pokud tedy žena s českým

---

¹⁵⁶ HENYCH, Václav. *Zákon o matrikách, jménu a příjmení: s poznámkami a souvisejícími předpisy*. Vyd. 1. Praha: IFEC, 2002, str. 169

občanstvím chce užívat svého příjmení v mužském tvaru, zákon o matrikách jí dává tuto možnost v § 69. Ten říká, že ukládá-li to mezinárodní smlouva, zapíše se příjmení nositelky do matriční knihy v obou podobách a žena si zvolí jednu z nich. Takovou mezinárodní smlouvou je Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin z roku 1995.¹⁵⁷ Článek 11 odst. 1 této úmluvy stanoví: „Strany se zavazují uznávat, že každý příslušník národnostní menšiny má právo používat své příjmení (jméno po otci) a křestní jména v menšinovém jazyce a právo na jejich oficiální uznání způsobem určeným jejich právním řádem.“ Na základě tohoto ustanovení jsou české úřady povinny uznat ženě s českým občanstvím tvar příjmení v mužské verzi, pokud se tato žena hlásí k národnosti, pro jejíž jazyk je typické nepřechylování příjmení. V praxi tedy dochází k případům, kdy žena před matričním úřadem prohlásí, že se cítí být např. německé národnosti, proto tedy splňuje podmínky pro zápis nepřechýlené verze příjmení. Volba národnosti je výsostně subjektivním právem, deklaruje ho Listina základních práv a svobod v článku 3 odst. 2, věta první: „Každý má právo svobodně rozhodovat o své národnosti.“ Přestože dochází často k obcházení zákona, protože ženy tato ustanovení cíleně využívají k dosažení povolení užívat příjmení v mužském tvaru, aniž by měly jakékoli vazby na národ, jehož mluvnická pravidla si pro tento účel vypůjčují. Je to jeden ze způsobů, jak si jméno změnit a zákon takový postup dovoluje.¹⁵⁸

Je pravděpodobné, že de lege ferenda dojde k zakotvení ustanovení, které by umožňovalo ženám nepřechylovat svá příjmení. Víím, že tato problematika není jednoduchá, třeba i z důvodu příjmení typu „Pokorný, Nový“, kde by nepřechýlení jména znělo velmi atypicky. Nicméně ve všech oblastech práva dochází k posilování autonomie vůle, a proto je možné, že i volba jména ženy bude jednou byrokraticky mnohem jednodušší, než je například postup popsany výše. Touto problematikou se zabývají nejen jazykovědci, ale i různé gender-studie, feministická hnutí atp. Otázky, které mě vedly k bližšímu prozkoumání této problematiky zněly „Má žena právo se

---

¹⁵⁷ vyhlášená pod č. 96/1998 Sb. : Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin

¹⁵⁸ HENYCH, Václav. *Zákon o matrikách, jménu a příjmení: s poznámkami a souvisejícími předpisy*. Vyd. 1. Praha: IFEC, 2002, str. 164

jmenovat stejně jako její muž?“ a „Má člověk právo jmenovat se, jak chce?“ Proto jsem tuto kapitolu zařadila do své práce o autonomii vůle, protože míra autonomie vůle, neboli možnost sám a svobodně se rozhodovat, patří nejen k základním pilířům právního systému, ale i k základním atributům demokratického státu.

ZÁVĚR

Svou diplomovou práci a názvem *Autonomie vůle v soukromém právu* jsem se pokusila vymezit pojem autonomie vůle, její zakotvení v právním řádu České republiky a její vliv na formování různých institutů soukromého práva. Cílem mé práce bylo nabídnout více přístupů k uchopení zásady autonomie vůle a srovnání společenských podmínek, ve kterých tento princip hrál v různých obdobích odlišnou roli.

Téma své práce jsem se pokusila uchopit komplexně a věnovat se více aspektům souvisejících se zásadou autonomie vůle. Bohužel rozsah práce mi nedovolil zařadit kapitoly zabývající se ostatními odvětvími soukromého práva, než jsou odvětví v kapitolách výše zpracovaných. Při zpracování práce jsem se řídila především platnou právní úpravou a v některých případech jsem postupovala metodou komparace s minulou, případně budoucí právní úpravou. Nevolila jsem postup vyhledávání heslovitých definic, ale postupovala jsem především zkoumáním a posuzováním argumentů nalezených v judikatuře a odborných publikacích, abych dokázala, proč je principu autonomie vůle připisována tak důležitá role v moderním právním státě.

Přínosnou shledávám část své diplomové práce, ve které se zabývám porovnáním názorů jednotlivých autorů na problematiku vztahu zásady svobody vůle a jedince a zásady rovnosti subjektů soukromoprávních vztahů. Implikace jednotlivých postulátů navzájem zachází často až do roviny filosofické, včetně ústavněprávní roviny lidských práv a svobod. Pohled autorů na problematiku právních zásad je často ovlivněn prostředím právní školy, v jejímž prostředí působí.

Komparace základních zásad soukromého práva přináší s sebou otázky, na jakých hodnotách je vystavěna současná společnost a kterým směrem se právě ubírá. Velkou měrou může do těchto tendencí zasahovat i politická situace, což je například patrné z promítání zásady rovnosti do občanského zákoníku při změnách po roce 1989. Před dvaceti lety byla prioritou náprava majetkových vztahů, které byly deformovány vládou socialismu, a proto byl kladen důraz právě na úpravu této problematiky. Dnešní

tendence, jak jsem v celé své práci demonstrovala, je kladení důrazu na ochranu osobnosti člověka, na ochranu jeho svobody a především na zásadu autonomie vůle člověka, která by měla být dominantní zásadou demokratického právního státu.

Ve své práci jsem v několika kapitolách pracovala metodou srovnání platné právní úpravy občanského práva s původním zněním z roku 1964, anebo se zněním občanského zákoníku z roku 1950. Touto metodou komparace stejných institutů je zřetelně demonstrován vývoj v oblasti autonomie vůle, zejména její posilování a širší pronikání do právní úpravy. Porovnávala jsem i znění nového občanského zákoníku a uvedla jsem příklady ukotvení či posílení principu autonomie vůle.

Zpracování problematiky jména a příjmení fyzických osob se tradičně objevuje spíše v pracích z oblasti rodinného práva. Přišlo mi však příznačné zařadit tuto kapitolu do své diplomové práce, neboť problematika jména a příjmení je úzkou součástí integrity a soukromí fyzických osob a jednoznačně se řadí mezi základní práva jedince. Jelikož je autonomie vůle výrazem svobody jedince, právo volby jména jednoznačně do této tematiky patří, a proto jsem se snažila klást důraz na možnosti uplatnění volby jedince při výběru či změně jména. Současně toto téma koresponduje s novou úpravou občanského zákoníku, jehož koncepce je založena na účtě k člověku jako individu, a proto také obsahuje nová ustanovení zabývající se jménem a příjmením. Například je nově chráněn pseudonym člověka anebo se přiznává možnost uplatnění práva na ochranu jména širokému okruhu blízkých osob, což je ve stávající právní úpravě možné jen po smrti fyzické osoby. Všem složkám osobnostních práv je věnována širší úprava a posílena jejich ochrana.

Nový občanský zákoník dává prostor nejen prohloubení principu autonomie vůle, ale je nástrojem ochrany jedince a jeho soukromí, a výslovně apeluje, aby jeho ustanovení byla vykládána pouze v souladu s Listinou základních práv a svobod a jako takový se staví po bok moderním úpravám občanských zákoníků vyspělých zemí, kde panuje úcta k lidským právům a svobodám.

Seznam zkratek

- ABGB   Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (Obecný občanský zákoník z roku 1811)
- Listina   usnesení předsednictva ČNR o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, uveřejněné pod č. 2/1993 Sb., ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.
- o.z. / občanský zákoník
zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- n.o.z. / nový občanský zákoník
zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
- Ústava   zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění ústavních zákonů č. 347/1997 Sb., č. 300/2000 Sb., č. 395/2001 Sb., č. 448/2001 Sb., č. 515/2002 Sb., č. 319/2009 Sb., č. 71/2012 Sb.
- z.o.m.   zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- z.o.r.   zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
- (...)   část citace vynechána

Použitá literatura

Monografie a sborníky

ADAMOVIČ, Karolina a Ladislav KRÍŽKOVSKÝ. *Dějiny myšlení o právu*. 1. vydání. Praha: EUROLEX BOHEMIA a.s., 2007. ISBN 978-80-86861-78-4

BERAN, Karel. *Pojem osoby v právu: (osoba, morální osoba, právnická osoba)*. Praha: Leges, 2012, 215 s. Teoretik. ISBN 978-808-7576-069

BEZOUŠKA, Petr. *Autonomie vůle. Soukromé právo na cestě: eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše*. Editor Bohumil Havel, Vlastimil Pihera. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, 396 s. ISBN 978-807-3802-653

CORETH, Emerich a Harald SCHÖNDORG. *Filosofie 17. a 18. století*. 1. vyd. Překlad David Mik. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, 310 s. Dějiny filosofie (Olomouc), díl 3. ISBN 80-718-2119-5

ELIÁŠ, Karel a Michaela ZUKLÍNOVÁ. *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva*. 1. vyd. Praha: Linde Praha, 2001, 302 s. ISBN 80-7201-303-0

ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: velký akademický komentář. Úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008. 1.svazek*. Praha: Linde, 2008, 1392 s. Zákony - komentáře (Linde). ISBN 978-80-7201-687-7

ELIÁŠ, Karel. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vyd. Sagit, 2012. ISBN 978-80-7208-922-2

FIALA, Josef a Milan KINDL. *Občanské právo hmotné*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, 718 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3800-581

FIALA, Josef, Milana HRUŠÁKOVÁ, Jaruška STAVINHOVÁ, Jan HURDÍK, Lenka DOBEŠOVÁ a Markéta SELUCKÁ. *Občanské právo: výklad je zpracován k právnímu stavu ke dni 31.5.2012*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, xxxi, 965 s. Meritum. ISBN 978-807-3579-487

HROCH, Miroslav a Vlasta KUBIŠOVÁ. *Velká francouzská revoluce a Evropa: 1789-1800*. Vyd. 1. Praha: Nakl. Svoboda, 1990, 532 s. ISBN 80-205-0151-7

HENDRYCH, Dušan. *Právnícký slovník*. 3., podstatně rozš. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2009, xxii, 1459 s. Beckovy odborné slovníky. ISBN 978-80-7400-059-1

HENYCH, Václav. *Zákon o matrikách, jménu a příjmení: s poznámkami a souvisejícími předpisy*. Vyd. 1. Praha: IFEC, 2002, 712 p. ISBN 80-864-1219-9

HURDÍK, Jan. *Zásady soukromého práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1998, 168 s. Spisy Právnícké fakulty Masarykovy univerzity v Brně, sv. 211. ISBN 80-210-2001-6

HURDÍK, Jan a Petr LAVICKÝ. *Systém zásad soukromého práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, 197 s. Spisy Právnícké fakulty Masarykovy univerzity v Brně, sv. 367. ISBN 978-802-1050-631

KANT, Immanuel. *Kritika praktického rozumu*. Vyd. v tomto překl. 1. Překlad Jaromír Loužil. Praha: Svoboda, 1996, 306 s. Filozofické dědictví. ISBN 80-205-0507-5

KINCL, Jaromír, Valentin URFUS a Michal SKŘEJPEK. *Římské právo*. 2., dopl. a přeprac. vyd., V nakl. Beck 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1995, xxii, 386 s. Právnické učebnice (C.H. Beck). ISBN 34-064-0082-5

KOVAŘÍK, Jiří. *Dětská práva, právní povědomí, participace dětí a sociální služby*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2001, 222 s. ISBN 80-7040-531-7

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Autonomie vůle v rodinném právu v česko-italském porovnání*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2003, 264 s. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, sv. 267. ISBN 80-210-3093-3

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009, 191 s. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, sv. 360. ISBN 978-802-1050-532

MIKEŠ, Jiří a Ladislav MUZIKÁŘ. *Dědické právo v teorii a praxi*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2011, 432 s. Praktik. ISBN 978-808-7212-790

NYGH, Peter. *Autonomy in international contracts*. New York: Oxford University Press, 1999, 282 s. ISBN 01-982-6270-1

Ottův slovník naučný: Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Druhý díl. Alquerie - Ažušak. fotoreprint pův. vyd. Praha: Paseka;Argo, 1996, 1141 s. ISBN 80-718-5063-2

PAVLÍČEK, Václav. *Ústava a ústavní řád České republiky: komentář*. Díl 1 *Ústavní systém*. 2. dopl. a roz. vyd. Praha: Linde, 1998, 772 s. ISBN 80-720-1110-3

PAVLÍČEK, Václav. *Ústava a ústavní řád České republiky: komentář*. Díl 2 *Práva a svobody*. 2. dopl. a podst. rozš. vyd., aktualiz. dotisk podle stavu k 1.1.2003. Praha: Linde, 2002, 1164 s. *Zákony - komentáře* (Linde). ISBN 80-720-1391-2

PLECITY, Vladimír, Josef VRABEC a Josef SALAČ. *Základy občanského práva*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, 287 s. Vysokoškolské učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-868-9825-3

RADVANOVÁ, Senta a kol.. *Občanské právo hmotné 3. 5.*, jubilejní aktualiz. vyd. Editor Jiří Švestka, Jan Dvořák. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009, 306 s. ISBN 978-807-3574-666

SEDLÁČEK, Jaromír. *Vlastnické právo*. Editor Jiří Spáčil. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, xxiv, 426, iv, 58, 79 s. Klasická právnická díla. ISBN 97880735775442

SCHELLEOVÁ, Ilona. *Dědictví a dědické právo*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2007, vi, 228 s. Právo pro denní praxi. ISBN 978-802-5116-593

SKŘEJPEK, Michal. *Texty ke studiu římského práva*. Vyd. 1. Praha: Orac, 2001, 279 s. Focus. ISBN 80-861-9932-0

ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 10., jubilejní vyd. Praha: C. H. Beck, 2006, xxvi, 1465 s. ISBN 80-717-9486-4

ŠVESTKA, Jiří a Jan DVOŘÁK a kol. *Občanské právo hmotné 1. 5.*, jubilejní aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009, 459 s. ISBN 978-807-3574-680

ŠVESTKA, Jiří a Jan DVOŘÁK a kol. *Občanské právo hmotné 2. 5.*, jubilejní aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009, 459 s. ISBN 978-80-7357-466-6

STOKES, Philip. *Malé album velkých myslitelů: stručně a přehledně o významných osobnostech světové filozofie*. 1. vyd. Překlad Lumír Mikulka. Praha: Brána, 2007, 215 s. ISBN 978-807-2433-131

TELEC, Ivo a Pavel TŮMA. *Autorský zákon: komentář*. 1. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2007, xviii, 971 p. ISBN 80-717-9608-5

VYSOKAJOVÁ, Margerita a Jiří DOLEŽÍLEK. *Zákoník práce s komentářem*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2004, 453 s. Komentář. ISBN 80-735-7044-0

Odborné články

HAVRÁNKOVÁ, Alena. Závěť - jednostranný právní úkon. *Právní rádce*. Praha: Economia a.s., roč. 2002, č. 7. ISSN 1210-4817

VARVAŘOVSKÝ, Pavel. K principu autonomie vůle (smluvní svobody). *Právní fórum: český právnícký měsíčník*. roč. 2011, č. 10. ISSN 1214-7966

Judikatura

Nález Ústavního soudu ze dne 21. 12. 1993, sp. zn. Pl. ÚS 19/93, č. 14/1994 Sb

Nález Ústavního soudu ze dne 24. 7. 2007, sp. zn. I. ÚS 557/05

Nález Ústavního soudu ze dne 11. 11. 2009, sp. zn. IV. ÚS 128/06

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 3. 2010, sp. zn. 30 Cdo 730/2008

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 5. 2012, sp. zn. 28 Cdo 1857/2011

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 5. 2012, sp. zn. 30 Cdo 1125/2011

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 3. 2012, sp. zn. 23 Cdo 76/2012

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 7. 2012, sp. zn. 32 Cdo 2918/2010

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 27. 5. 2010, sp. zn. 1 As 26/2011 - 55

Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 6. 6. 1995, sp. zn. 33 Ca 24/95

Resumé

Princip autonomie vůle je základním principem soukromého práva, bez něhož si nelze představit fungování soukromého práva. Vychází ze zásady rovnosti a svobody, tedy z klíčových principů, na nichž jsou postaveny samotné základy demokratického právního systému a svobodné společnosti vůbec.

Cílem mé diplomové práce je vymezení pojmu autonomie vůle a srovnání této zásady s dalšími základními zásadami a principy, z nichž vychází, anebo s nimi úzce souvisí. Jákýkoli soukromoprávní vztah anebo institut je postaven právě na principu autonomie vůle, a proto jsem se rozhodla některé z těchto institutů popsat podrobněji.

Diplomová práce je rozdělena na část obecnou a část zvláštní. V obecné části jsem se zabývala především začlenění principu autonomie vůle do systému zásad soukromého práva. Tato část je pojata teoreticky a úzce souvisí s právem ústavním, Listinou základních práv a svobod a se zásadami, na kterých je postaven Občanský zákoník. Věnovala jsem se výkladu některých pojmů, dále pojetím principu autonomie vůle, jak na něj nahlíží více autorů, a komparací jejich koncepce začlenění principu autonomie vůle do systému zásad.

Ve druhé kapitole obecné části jsem hledala kořeny principu autonomie vůle a krátce nastínila historický vývoj, jak byla tato zásada klíčovým filosofickým východiskem některých myslitelů a vzdělanců od dob osvícenství.

Třetí kapitola se zabývá limity autonomie vůle a je promítnutím zásady, že svoboda jednoho člověka končí tam, kde začíná svoboda jiného.

Zvláštní část je rozdělena na kapitoly odpovídající vybraným odvětvím soukromého práva, v nichž jsem se pokusila vybrat některé instituty a demonstrovat na nich promítání zásady autonomie vůle. Nevěnuji se všem institutům daného odvětví, neboť by to nebylo z hlediska rozsahu práce možné, ani účelné, proto jsem vybrala pouze některá témata významná či zajímavá. Do kapitoly o uplatnění zásady autonomie vůle v právu rodinném jsem zařadila i část popisující svobodnou volbu jména a příjmení fyzické osoby, která obvykle pracích zabývajících se tématem autonomie vůle zpracována nebývá.

Práce přináší v některých otázkách i srovnání s budoucí právní úpravou, zejména s novým občanským zákoníkem, v níž je patrná tendence kladení většího důrazu na uplatnění principu autonomie vůle. De lege ferenda lze předpokládat, že postavení principu autonomie vůle v našem právním řádu nebude výrazně měnit, a pokud, tak jen ve směru jeho posilování.

Abstract

The principle of autonomy of will is a fundamental principle of private law. It is impossible to imagine the functioning of private law without it. The principle is primarily based on the principles of equality and freedom, the key principles on which the foundations of a democratic legal system and free society are built.

The aim of my thesis is to define the autonomy of will, compare the principle of autonomy of will with other fundamental doctrines and principles from which it arises and/or principles which are closely related to. I believe that most of the legal relationships based on private law are founded on the principle of autonomy of will, therefore, I decided to describe some of these institutes in more detail in my dissertation as well.

The thesis is divided into a general part and a specific part. In the general part I deal predominantly with the inclusion of the principle of autonomy of will into the principles of private law. This part also contains some theoretical concepts and is closely linked to constitutional law, the Bill of Fundamental Rights and Freedoms and the principles on which the Civil Code is built. I further deal with the interpretation of certain terms, then the principle of autonomy of will itself and how it is perceived by several authors. In addition to that, I compare of the inclusion of the concept of autonomy of will into the system of legal principles.

In the second chapter of the general part I am searching for the grounds of the principle of autonomy of will and I briefly outline the historical development of this principle and how this principle was a key starting point for some philosophers and intellectuals in the period of the enlightenment.

The third chapter deals with the limits of the autonomy of will and projects the principle that one man's freedom ends where the freedom of another begins.

The special section is divided into chapters corresponding to the selected areas of private law. I have chosen some of their institutes and demonstrated the reflection of the principle of autonomy of will in their use. In this section I do not deal with all institutes of the relevant area of law because it would not be possible or practical in terms of the scope of my dissertation. I have only chosen the themes that I considered relevant or interesting. In the chapter concerning the principle of autonomy of will in the area of family law I also included a section on how the freedom to choose name and surname of a person works which is not usually dealt with in connection with this topic.

This dissertation also covers the future legislation, in particular the new civil code, in which it is evident that a greater emphasis is placed on the application of the principle of autonomy of will. One may only assume that *de lege ferenda* the position of the principle of autonomy of will in our legal system will not significantly change, and if so, only in the direction of is strengthening.

Klíčová slova / Key words

Název práce v českém jazyce:

Autonomie vůle v soukromém právu

- **Autonomie vůle**
- **Smluvní svoboda**
- **Zásady soukromého práva**

Název práce v anglickém jazyce:

Autonomy of will in private law

- **Autonomy of will**
- **Freedom of contract**
- **Principles of private law**